

MENŠINOVÁ POLITIKA NA SLOVENSKU 2020

EDITOVALA
ELENA GALLO KRIGLEROVÁ

MENŠINOVÁ POLITIKA NA SLOVENSKU 2020

Editovala
Elena Gallo Kriglerová

Vydanie zostavila
Alena Holka Chudžíková

Autorky
Elena Gallo Kriglerová
Alena Holka Chudžíková
Jana Kadlečíková
Michaela Píšová
Svetluša Surová

Vydalo Centrum pre výskum etnicity a kultúry, Špitálska 10, 811 08 Bratislava
www.cvek.sk



Jazyková korektúra: Alexandra Tomeková
Obálka a grafická úprava: Miloslav Duchoň
Tlač: Bright, s.r.o.
Náklad: 100 ks
Vydanie: prvé
Rok vydania: 2020

© Centrum pre výskum etnicity a kultúry

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie nemôže byť reprodukováaná,
uložená vo vyhľadávacom systéme alebo rozširovaná žiadnym spôsobom
a v žiadnej forme bez predchádzajúceho súhlasu vydavateľa.



Realizované s finančnou podporou Ministerstva spravodlivosti SR v rámci dotačného programu
na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám
diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie.

ISBN 978-80-972069-9-4

OBSAH

Pár slov na úvod... 7

RÓMOVIA

Školstvo by sa po pandémie už nemalo vracat do „normálu“ 11

Dlhoočakávaná zmena – ministerstvo školstva priznáva problém segregácie rómskych detí a podniká kroky na zmenu situácie 15

Pandémia poukázala na systémové nedostatky a dôležitosť koordinácie pri riešení situácie Rómov 19

Moldava – od razie až po rozhodnutie ESLP 23

CUDZINCI

Akceptujeme len cudzincov, ktorí sú nám podobní a máme z nich prospech..... 29

Nová migračná politika je dokumentom, o ktorom nevieme, čo si myslieť 33

Téma migrácie potrebuje zjednocujúci prístup 39

NÁRODNOSTNÉ MENŠINY

Menšiny v Programovom vyhlásení vlády SR 45

Potrebuje Slovensko zákon o národnostných menšinách? Ak áno, prečo a aký? 49

Prečo je zákon o občianstve dôležitý a ako súvisí s menšinami..... 57

PRAVICOVÝ EXTRÉMIZMUS

Odsúdenie Kotlebu: ďalší krok k potlačeniu pravicového extrémizmu 65

Literatúra 69

O autorkách 81

PÁR SLOV NA ÚVOD...

Milé čitateľky a čitatelia,

držíte v rukách publikáciu Menšinová politika na Slovensku 2020. Po niekoľkých rokoch sme sa opäť rozhodli začať monitorovať a analyzovať najdôležitejšie udalosti, politiky a výskumy, ktoré sa týkajú národnostných či iných menšín na Slovensku. V kritickom magazíne, ktorý sme vydávali od septembra 2020 sme priniesli viac ako dvadsať komentárov, analýz či rozhovorov zameraných na to, ako sa na Slovensku žije rôznym menšinovým skupinám, ako k ich integrácii pristupuje štát a ako svoju situáciu vnímajú samotní ľudia z týchto skupín.¹ Táto publikácia je výberom najdôležitejších textov, ktoré sme v rámci nášho kritického magazínu vydali.

Rok 2020 sa niesol v znamení dvoch kľúčových udalostí. Jednou bola pandémia koronavírusu, ktorá výrazne zasiahla nielen do našich každodenných životov, ale v zásadnej miere ovplyvnila aj situáciu menšín a cudzincov na Slovensku. Opäť sa ukázalo, že krízové sociálne, ekonomické či politické udalosti majú najnegatívnejší dopad práve na menšiny a znevýhodnené skupiny.

Druhou dôležitou udalosťou boli parlamentné voľby na konci februára tohto roku. Opäť v nich uspela krajná pravica, keďže Ľudová strana Naše Slovensko získala takmer 8 % voličských hlasov. Zároveň sa prvýkrát od vzniku samostatného Slovenska do parlamentu nedostala žiadna strana reprezentujúca maďarskú menšinu. Na druhej strane však uspeli zástupcovia rómskej menšiny. A hoci v národnej rade stále nemajú stabilnú reprezentáciu v podobe samostatnej rómskej strany, dvaja Rómovia a jedna Rómka sa stali poslancami parlamentu.

Na nasledujúcich stranách si môžete prečítať, ako tieto udalosti ovplyvnili situáciu menšín na Slovensku v tomto roku. Zameriavame sa na situáciu **Rómov**, dopady pandémie na dodržiavanie ich práv vo všeobecnosti, ale aj špecificky v oblasti vzdelávania. Vraciame sa k téme segregácie rómskych detí vo vzdelávaní, a tiež ku kauze policajnej brutality voči Rómom, od ktorej ubehlo už sedem rokov.

V prípade **cudzincov** poukazujeme na potrebu systematickejšieho prístupu k ich integrácii. Jeho nedostatok sa prejavuje v mnohých oblastiach a ukázal sa aj počas pandémie. Zároveň ovplyvnil aj to, ako je naformulovaný návrh novej migračnej politiky, ktorý považujeme za vágny a málo ambiciózný. Výskum, ktorý CVEK realizoval v septembri 2020, zasa poukazuje na to, že predsudky a negatívne postoje voči cudzincom na Slovensku pretrvávajú. Príčinu vidíme aj v absencii racionálnej verejnej a politickej diskusie o tejto téme.

V samostatnej časti sa venujeme téme **národnostných menšín**. V troch článkoch analyzujeme, ako ich situáciu vidí nová vláda vo svojom programovom vyhlásení, píšeme o potrebe nového zákona o národnostných menšinách a reagujeme aj na situáciu súvisiacu s novelou zákona o občianstve.

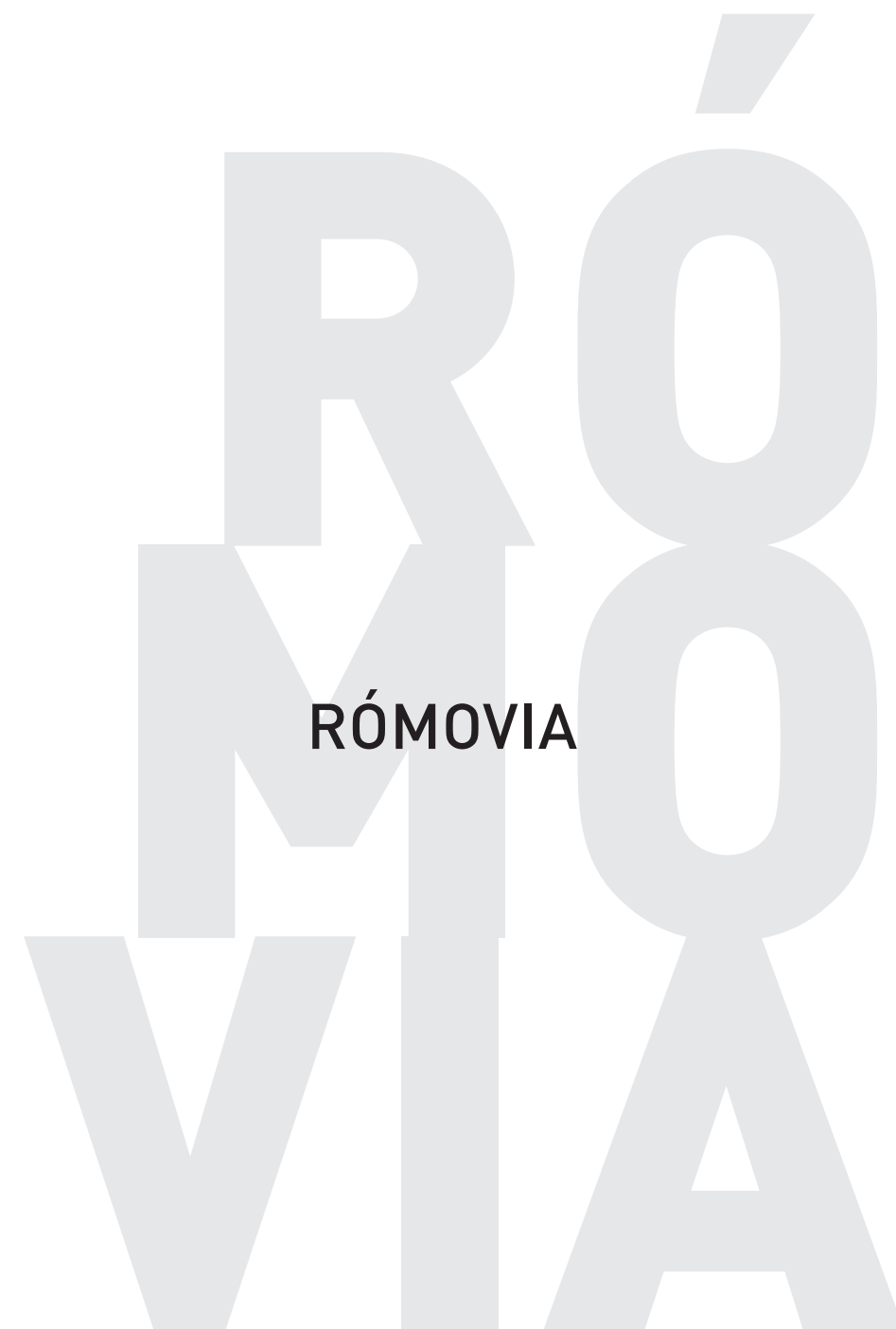
¹ Všetky články sú dostupné na webovej stránke www.mensinovapolitika.eu

Na jeseň roku 2020 došlo aj k odsúdeniu čelného predstaviteľa LSNS Mariána Kotlebu za extrémizmus. Napriek tomu, že odsudzujúci rozsudok ešte nie je právoplatný, venujeme sa tejto téme v záverečnom článku tejto publikácie, pretože ho považujeme za dôležitý krok v boji s extrémizmom na Slovensku.

Centrum pre výskum etnicity a kultúry sa už 15 rokov snaží svojimi výskumami a analýzami vstupovať do verejného a odborného diskurzu o menšinách a zraniteľných skupinách. Zároveň sa svojimi aktivitami snažíme prispievať k posilňovaniu sociálnej súdržnosti v krajine. Táto publikácia je naším ďalším príspevkom do tejto veľmi dôležitej diskusie.

Prajeme Vám príjemné čítanie!

Autorky



RÓMŤO VĹA

ŠKOLSTVO BY SA PO PANDÉMII UŽ NEMALO VRACAŤ DO „NORMÁLU“

Elena Gallo Kriglerová

V Centre pre výskum etnicity a kultúry dlhodobo poukazujeme na to, že slovenský vzdelávací systém stále nie je dostatočne pripravený na vzdelávanie rôznych skupín detí, menšiny nevynímajúc. Problém segregácie rómskych detí v školstve, neadekvátny prístup detí cudzincov k vzdelávaniu, značné bariéry, ktorým čelia napríklad deti so zdravotným znevýhodnením, to všetko sú dávno známe témy, na ktorých riešenie sa doposiaľ nenašlo dost politickej či odbornej podpory.

Nad vzdelávacím systémom dlhodobo visí problém rigidity a neflexibility

Súčasná kríza súvisiaca s pandémiou však odhalila ešte hlbší problém. Tým je veľká rigidita systému a chýbajúca flexibilita škôl a iných vzdelávacích inštitúcií v čase, keď sa deti nemôžu vzdelávať priamo v školách. A poukázala na ešte jeden kľúčový aspekt. Ak sa školám darí a vedia vnímať potreby detí, reagovať na ne a prispôbiť sa neustále sa meniacim podmienkam, je to vďaka individuálnemu nasadeniu konkrétnych učiteľov či školských kolektívov. Počas prvej vlny pandémie vznikli rôzne svojpomocné skupiny na sociálnych sieťach a webové stránky, kde si učitelia a učiteľky mohli odovzdávať svoje skúsenosti.

Mnohí z nich sa veľmi rýchlo prispôbili novej situácii a dokázali deti vzdelávať dištančne tak, aby neutrpeli ich vzdelávacie výsledky a aby nepreniesli celkovú záťaž vzdelávania na ich rodičov. Aj vďaka pomoci rôznych mimovládnych organizácií či neformálnych skupín sa ukázalo, aká vitálna môže byť občianska spoločnosť a akých kvalitných máme niektorých pedagógov v krajine. Boli to však skôr prejavy pozitívnej deviácie než povahy vzdelávacieho systému.

Celkový systém vzdelávania sa ukázal ako úplne nepripravený na krízovú situáciu. Už počas jari Inštitút vzdelávacej politiky poukazoval na to, že viac ako 30 tisíc detí pravdepodobne nemá prístup k internetu a vyše 110 tisíc detí je závislých od bezplatného stravovania v školách. Takmer každý druhý žiak či žiačka žijú v preplnenej domácnosti a nemajú tak primeraný priestor na plnohodnotné učenie. A o tom, ako sa darí vzdelávať takmer 41 tisíc detí so zdravotným znevýhodnením, dokonca neexistovali žiadne informácie.¹

Viac ako 50 tisíc detí sa počas prvej vlny pandémie nevzdelávalo vôbec

Skutočný rozmer tohto problému však v plnej miere odkryl až dotazníkový prieskum Inštitútu vzdelávacej politiky (ďalej len IVP). Už to, že ministerstvo školstva sa bránilo zverejneniu výsledkov a odďaľovalo ho čo najdlhšie, poukazuje na to, akú slabú schopnosť sebareflexie a vnímania svojich vlastných chýb má slovenské školstvo. In-

štitút vzdelávacej politiky je priamo podriadený ministerstvu školstva a to by malo vítať kvalitnú a dátami podloženú spätnú väzbu a okamžite hľadať možnosti nápravy. Reakcia ministra školstva a delegitimizácia zamestnancov IVP označením, že ide o „ľudí bývalej ministerky“;² len zvýraznila pretrvávanie najväčšieho problému školstva – neschopnosti vnímať vlastné nedostatky.

Správa, ktorá bola nakoniec zverejnená 17. septembra 2020, poukazuje na veľmi vážne zlyhania vzdelávacieho systému počas obdobia dištančného vzdelávania. Tieto zistenia sú navyše ešte závažnejšie ako zistenia IVP z jari tohto roka. Podľa výskumu sa totiž vyše 52 tisíc detí na jar nevzdelávalo vôbec. Takmer 130 tisíc detí (až 18 % žiackej populácie) sa neučilo cez internet. To znamená, že sa vzdelávali, pravdepodobne, len vďaka zasielaným tlačeným materiálom a evidentne chýbala pravidelná komunikácia s učiteľmi. Aj u tých, ktorí sa vzdelávali online, prevažovalo len zasielanie školských zadaní prostredníctvom e-mailu, čím sa evidentne neúmerne zaťažovali rodičia detí, ktorí prakticky sami museli s deťmi učivo preberať. **Len v prípade päťiny detí prebiehalo skutočné online vyučovanie**, kde hodina prebiehala bežným spôsobom a učitelia sprevádzali deti učebným procesom.³

Rómske deti mali situáciu počas pandémie, pravdepodobne, najťažšiu

Správa IVP poukazuje aj na to, že najhoršej situácii v súvislosti so vzdelávaním čelili najmä deti zo sociálne znevýhodneného prostredia. Aj keď nie výlučne, vo veľkej miere ide predovšetkým o rómske deti, ktoré aj bez pandémie čelia veľkým ťažkostiam v prístupe ku kvalitnému vzdelávaniu.

Organizácia EduRoma počas obdobia dištančného vzdelávania monitorovala situáciu rómskych detí v chudobných lokalitách a do veľkej miery potvrdila zistenia Inštitútu vzdelávacej politiky. Podľa ich správy jedným z najväčších problémov bolo to, že mnohé z rómskych detí žijú v preplnených domácnostiach bez adekvátneho prístupu na internet. Ich rodičia zároveň nemajú potrebné znalosti a možnosti pomáhať im vo vzdelávaní, chýbala im teda aj výraznejšia pedagogická podpora. Mnohé z týchto detí majú aj špecifické vzdelávacie potreby, ktoré počas dištančného vzdelávania tvorili ešte väčšiu bariéru ako počas bežného vzdelávacieho procesu.⁴

V prípade rómskych žiakov, ktorí sa počas pandémie vzdelávali offline, išlo predovšetkým o deti z veľmi chudobného prostredia. Tieto deti nemajú naplnené základné materiálne a technické podmienky na vzdelávanie, nemajú pravidelnú stravu, bývajú hladné a vzdelávanie tak nemôže prebiehať rovnako, ako keď chodia do škôl. Ich rodičia sú často bez zamestnania a majú nízke vzdelanie, takže nemajú dostatok možností ani schopností pomáhať deťom vo vzdelávaní. Tieto deti často ani dostatočne neovládajú vyučovací jazyk, a preto nerozumeli zadaniam, ktoré im prišli zo škôl.⁵

Učitelia dostali len veľmi slabú podporu

Bolo by, pravdepodobne, najjednoduchšie konštatovať, že učitelia nezvládli svoju úlohu a neboli dosť flexibilní pre zmenu v podobe dištančného vzdelávania. Kríza

prišla náhle a pripravený na ňu nebol takmer nikto. Avšak pretrvávajúci problém s metodickou a pedagogickou podporou zo strany štátu pre učiteľov sa veľmi rýchlo ukázal ako mimoriadne vypuklý práve v čase, keď kríza nastala.

Metodická podpora, ktorú počas dištančného vzdelávania učitelia dostali, bola podľa monitoringu organizácie EduRoma veľmi slabá. Istá podpora bola dostupná prostredníctvom stránky www.ucimenadialku.sk, ktorú zriadilo ministerstvo školstva a Štátny pedagogický ústav. V rámci tejto platformy sa snažili poskytnúť čo možno najviac metodickej podpory na vzdelávanie detí na diaľku. Učitelia reflektovali ako veľmi pozitívne webináre, ktoré počas prvej vlny pandémie organizoval Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie. Je nepochybné, že zástupcovia štátu sa snažili učiteľom poskytnúť takú rýchlu a efektívnu podporu, aká bola v tom období možná. Avšak výsledky dotazníkového prieskumu IVP poukazujú na to, že to nebolo postačujúce a mnohé deti ostali prakticky bez vzdelávania niekoľko mesiacov.

Opäť sa zatvárajú školy

Kritická situácia s koronavírusom zďaleka neskončila a postupne dochádza k zavádzaniu dištančného vzdelávania najprv na stredných školách a teraz už aj na druhom stupni základných škôl. Až 80 % učiteľov po prvej vlne povedalo, že by potrebovali systematickú inštitucionálnu podporu na kvalitnejšie vzdelávanie. Táto podpora by podľa IVP mala mať jednak technickú podobu (zabezpečenie pripojenia na internet, dostatočné dátové služby), ale aj učebné materiály vhodné na dištančné vzdelávanie. Učitelia detí zo sociálne znevýhodneného prostredia by však potrebovali zabezpečiť aj oveľa výraznejšiu podporu na vzdelávanie týchto detí a možnosť udržať prezenčnú výučbu čo najdlhšie. Zatiaľ sa darí efektívne udržiavať otvorený aspoň prvý stupeň základných škôl a karanténizovať len školy alebo triedy, kde sa vyskytli prípady ochorenia COVID-19, avšak je otázne, či sa tento trend udrží.

K septembru 2020 neboli prijaté žiadne opatrenia na zabezpečenie internetového pripojenia pre žiakov, ktorí nemali potrebné pripojenie k internetu počas prvej vlny pandémie. Neboli prijaté ani žiadne opatrenia na udržanie prezenčnej výučby pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia.⁶ To sa čiastočne podarilo vyriešiť, keď ministerstvo školstva zabezpečilo školám zadarmo prístup k online platforme na dištančné vzdelávanie MS Teams.⁷ Minister školstva zároveň uviedol, že vďaka spolupráci s mobilnými operátormi môžu školy požiadať o navýšenie dát pre prácu online.⁸ Ministerstvo školstva nedostalo od ministra financií peniaze na pokrytie technických nárokov na dištančné vzdelávanie, preto sa rozhodlo začať podporovať školy z vlastných zdrojov v sume až 6 miliónov eur.⁹

Ministerstvo školstva spolu s viacerými priamo riadenými organizáciami vypracovalo viacero materiálov na dištančné vzdelávanie, pracovné listy pre žiakov z vylúčených rómskych komunít a viaceré ďalšie nástroje na podporu dištančného vzdelávania. Toto je téma, v ktorej sa podarilo štátnym inštitúciám urobiť naozaj veľa. Situácia v najbližších týždňoch a mesiacoch ukáže, či budú všetky tieto materiály postačujúcou odbornou a metodickou podporou pre školy.

Poučenia z krízového vývoja

Je pravdepodobné, že v najbližších mesiacoch či roku pandemická situácia skončí a svet sa ako-tak vráti do normálu. Je však dôležité, aby sa vzdelávací systém do „svojho normálu“, teda do situácie pred pandémiou, už opäť nevrátil. Táto situácia poukázala na mnohé nedostatky a bariéry, ktoré náš vzdelávací systém má. Z krízy sa dá poučiť a navrhovať opatrenia, ktoré pomôžu rôznym skupinám detí aj počas bežného chodu škôl.

Najmä Štátny pedagogický ústav, ale aj samotné ministerstvo začalo napriek pandemickej situácii s mnohými zásadnými pozitívnymi krokmi, napríklad v podpore inkluzívneho vzdelávania či iných foriem podpory rôznych skupín žiakov. Štátny pedagogický ústav začal realizovať mnohé národné projekty, ktoré by mali zlepšiť kapacity učiteľov a prístup žiakov ku kvalitnému vzdelávaniu.

Dôležité však je, aby tieto zmeny boli systematické, podporované na všetkých úrovniach vzdelávania a aj finančne zabezpečené.

DLHOČAKÁVANÁ ZMENA – MINISTERSTVO ŠKOLSTVA PRIZNÁVA PROBLÉM SEGREGÁCIE RÓMSKÝCH DETÍ A PODNIKÁ KROKY NA ZMENU SITUÁCIE

Alena Holka Chudžíková

Diskrimináciu, okrem iného aj vo vzdelávaní, zakazuje tak slovenská, ako aj medzinárodná legislatíva. Školský zákon v § 3(d) výslovne zakazuje všetky formy diskriminácie vo vzdelávaní a obzvlášť zakazuje segregáciu.¹⁰ Napriek tomu na Slovensku vo vzdelávaní dlhodobo pretrváva stav, v ktorom sú rómske deti vystavované systematickej segregácii.

Odsúdené na neúspech

Rómske deti na Slovensku často navštevujú čisto rómske školy, prípadne sú zaraďované do čisto rómskych tried. Hodnotiaca správa Výboru OSN pre práva dieťaťa napríklad uvádza, že až 50 % rómskych detí na Slovensku navštevuje čisto rómske triedy.¹¹ Z našich skúseností vieme tiež o školách, na ktorých majú rómske deti vyčlenené samostatné vchody či sekcie v školských jedálňach, v ktorých sa stravujú len ony. To potvrdila v roku 2016 aj v tom čase hlavná školská inšpektorka, keď priznala existenciu „primitívnych foriem diskriminácie“, ako sú oddelené triedy, poschodia či školské pavilóny.¹² Podľa prieskumu Agentúry Európskej únie pre základné práva (FRA) z roku 2016 až 62 % rómskych detí navštevuje školy, kde všetci alebo drvivá väčšina ich spolužiakov a spolužiačok sú Rómovia.¹³ Tieto školy vo veľkej väčšine poskytujú nekvalitné vzdelávanie. Výskumy, napríklad ten, ktorý v roku 2017 realizovala Amnesty International, navyše ukazujú, že učitelia majú od rómskych detí mimoriadne nízke očakávania. Absolútne nepredpokladajú, že rómske deti na základných školách by mohli byť úspešné a aspirovať aj na kvalitnejšie stredoškolské vzdelávanie:

„Tešíme sa, že v našom meste nedávno otvorili odborné učilište, kde môžu pokračovať v štúdiu... Praktická žena bola jeden z najužitočnejších programov pre dievčatá, lebo tam sa naučili vlastne aj [robiť] okolo domácnosti, opatrovať deti.“¹⁴

Osobitným problémom je nadmerné zaraďovanie rómskych detí do špeciálnych tried a špeciálnych škôl, ktoré sú určené na vzdelávanie detí s „ľahkým mentálnym postihnutím“.¹⁵ Podľa výskumu verejnej ochrankyne práv z roku 2013 tvorili rómske deti až 88 % všetkých žiakov špeciálnych škôl.¹⁶ A to aj napriek tomu, že odborníci dlhodobo upozorňujú na to, že zaraďovanie rómskych detí do špeciálnych škôl je výsledkom nesprávnych diagnostických postupov a protirómskych predsudkov.¹⁷

Nie je preto prekvapivé, že rómske deti dosahujú vo vzdelávaní omnoho horšie výsledky než ich nerómski rovesníci. Hoci ministerstvo školstva nemá k dispozícii etnické dáta, môžeme si pomôcť dátami o vzdelávaní detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP), čo je často zástupný pojem pre rómske deti zo segregovaných lokalít. Podľa informácií zverejnených ministerstvom školstva deti zo SZP štyrikrát častejšie než ostatné deti opakujú ročník (13 versus 3 percentá). V porovnaní s ostatnými deťmi takmer dvakrát viac detí zo SZP ukončuje vzdelávanie absolvovaním povinnej školskej dochádzky (11 percent detí zo SZP v porovnaní so 6 percentami ostatných detí).¹⁸ Aké šance potom majú tieto deti v ďalšom živote?

Konanie Európskej komisie proti Slovenskej republike

Ministerstvo školstva doteraz nebolo schopné riešiť pretrvávajúci problém segregácie rómskych detí vo vzdelávaní. Dokonca aj nástroje (napr. nulté ročníky či asistenti učiteľa), ktoré zaviedlo so zámerom posilniť integráciu, resp. inklúziu rómskych detí vo vzdelávaní, viedli skôr k posilňovaniu segregácie.¹⁹

Už v roku 2015 preto Európska komisia začala kárne konanie (tzv. infringement) proti Slovenskej republike vo veci porušenia zákazu diskriminácie vo vzdelávaní, ktorý zakotvuje Európska rasová smernica.²⁰ Tzv. infringement slúži na to, aby Európska komisia upozornila členský štát na možné porušenie legislatívy EÚ a vytvorila priestor na spoluprácu pri náprave.²¹ Rozhodnutiu o začatí konania predchádzala rozsiahla komunikácia medzi vtedajšou vládou SR a Európskou komisiou. Európska komisia vtedy uviedla, že Slovensko popiera existenciu segregácie rómskych detí vo vzdelávaní. Oficiálna odpoveď vtedajšej vlády znela, že „jedným z dôvodov pre častejší výskyt geneticky podmienených chorôb je fakt, že slovenskí Rómovia majú najvyšší koeficient príbuzenského križenia v Európe“.²² Vysvetľovali tým údajný zvýšený výskyt mentálnych postihnutí u rómskych detí, kvôli ktorým sú potom zaraďované do špeciálnych škôl. Rómovia si teda za svoju segregáciu mohli de facto sami. Európska komisia pritom tento argument vyvrátila početnými skúsenosťami so vzdelávaním rómskych detí zo Slovenska napríklad vo Veľkej Británii. Tam deti, ktoré boli na Slovensku zaradené do špeciálnych škôl, napredujú v bežných školách a pokračujú aj na stredné školy. A to vďaka existujúcemu efektívnemu systému inkluzívneho vzdelávania, ktoré dokáže vhodne reagovať na rozmanité výchovno-vzdelávacie potreby detí z rôznych prostredí a podmienok.²³ Hlavná štátna inšpektorka vtedy hovorila o tom, že na Slovensku stále existujú nekorektné diagnostické metódy a nástroje a tiež silné protirómske predsudky niektorých zamestnancov a zamestnankýň Štátnej školskej inšpekcie.²⁴

V reakcii na začatie tohto konania vláda predsa len podnikla nejaké kroky. Došlo napríklad k zmene školského zákona, podľa ktorej deti, ktorých špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby pramenili z toho, že pochádzali zo SZP, už viac nemohli byť zaraďované do špeciálnych škôl. Ako však uvádza výskumná správa Amnesty International, toto opatrenie nemalo v praxi žiadny zásadný pozitívny dopad. Došlo tiež k rozšíreniu definície sociálneho znevýhodnenia a namiesto úradov práce ho začali posudzovať centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (CPPPaP).

Tie však od ministerstva školstva dostali len nejasné usmernenia, ako postupovať.²⁵ V každom prípade sa reakcia vlády, akokoľvek vágna, sústredila len na prax nadmerného zaraďovania rómskych detí do špeciálnych škôl. Na ostatné formy segregácie a diskriminácie, ktoré sú rozšírené v bežných školách, sa nezamerala vôbec. Nedošlo ani k žiadnym zmenám v oblasti podpory inkluzívneho vzdelávania.

Priznanie problému segregácie rómskych detí – na Slovensku bezprecedentný krok

Na jeseň roku 2019 Európska komisia opätovne hodnotila situáciu v súvislosti s prebiehajúcim kárnym konaním voči Slovenskej republike vo veci segregácie rómskych detí. Komisia svoje hodnotenie uzavrela s tým, že všetky kroky, ktoré Slovensko od začatia konania podniklo, boli nedostatočné a dala vláde dva mesiace na to, aby prijala opatrenia na odstránenie segregácie rómskych detí vo vzdelávaní.²⁶

Situácia vo vzdelávaní sa teda za posledných päť rokov nezmenila ani pod hrozbou žaloby. Za posledný rok sa však zmenila jedna zásadná vec, a tou je postoj ministerstva školstva, ktoré po zmene vlády na jar tohto roku dostalo nové vedenie. Kým predtým vláda obviňovala samotných Rómov z toho, že si za svoju segregáciu môžu sami, súčasné vedenie ministerstva školstva urobilo veľký krok – priznalo problém: „Rezort školstva si uvedomuje, že ide o dlhodobý problém spojený s nedostatočnou kvalitou a nevhodnými podmienkami na vzdelávanie detí z marginalizovaných rómskych komunít na Slovensku.“²⁷ Okrem toho začalo s Európskou komisiou intenzívne komunikovať o možnostiach nápravy.²⁸ Navyše, na rozdiel od predchádzajúcich vlád sa nezameriava len na „kozmetické“ úpravy súvisiace so systémom špeciálneho školstva, ale prijalo aj ďalšie kroky smerujúce k podpore inkluzívneho vzdelávania, napríklad bol zriadený odbor inkluzívneho vzdelávania či pozícia štátnej tajomníčky pre národnostné školstvo a inkluzívne vzdelávanie. V budúcom roku by mala byť vláde predložená tiež Stratégia inkluzívneho vzdelávania spolu s akčným plánom, ktorých príprava by sa mala začať už túto jeseň. Zmeny očakávame aj v oblasti výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka pre deti s odlišným materinským jazykom. Výskum detskej psychológie a patopsychológie navyše pripravuje nové metodiky a štandardy pre diagnostiku.²⁹

V histórii Slovenska je to asi prvýkrát, čo vláda priznala problém tohto rozsahu a postavila sa k nemu zodpovedne. Hoci sme len na začiatku, zatiaľ naznačené kroky majú podľa nás veľký potenciál priniesť do vzdelávania pozitívnu zmenu, aj keď, samozrejme, pôjde o mimoriadne náročný a dlhodobý proces.

PANDÉMIA POUKÁZALA NA SYSTÉMOVÉ NEDOSTATKY A DÔLEŽITOSŤ KOORDINÁCIE PRI RIEŠENÍ SITUÁCIE RÓMOV

Michaela Píšová

Pandémia koronavírusu na Slovensku nás zastihla nepripravených v rôznych oblastiach. Ukázala nám, v akom stave je naše zdravotníctvo, školstvo alebo sociálna politika, ale na druhej strane aj to, ako vieme byť solidárni či ľudskí. Videli sme silné a slabé stránky všetkých oblastí nášho spoločenského, ale aj osobného života. To, ako sa pandémia a opatrenia, ktoré priniesla, dotkli jednotlivých menšín a ohrozených skupín, sme v Centre pre výskum etnicity a kultúry monitorovali a vyhodnocovali, napríklad pravidelnými mesačnými analýzami dopadu pandémie na menšiny pre Európsku agentúru pre základné práva (FRA).³⁰

Po prvých správach o stúpajúcom počte pozitívne testovaných na koronavírus na Slovensku zaznievali hlasy, aby sme dôsledne brali na zreteľ a ochránili najmä tých najohrozenejších a najzraniteľnejších. Pri marginalizovaných rómskych komunitách tieto podnety, návrhy či varovania prichádzali najmä od mimovládnych organizácií, ale aj od vtedajšieho splnomocnenca pre rómske komunity Ábela Ravasza. Zo strany jeho úradu boli navrhnuté konkrétne opatrenia, ktoré mali pomôcť v ochrane zdravia ľudí z marginalizovaných rómskych komunít (MRK).³¹ Koncom marca 2020 vyšla aj *Výzva zástupcov a zástupkyň občianskej spoločnosti k vláde Slovenskej republiky*, kde autori a autorky vyjadrili potrebu byť na prípadnú krízu pripravení. Upozorňovali na zlé životné podmienky a zdravotný stav ľudí žijúcich v MRK, riziko geometrického nárastu počtu nakazených v týchto lokalitách a zároveň apelovali na vládu, aby téme venovala patričnú pozornosť, vytvorila krízový plán, zaviedla prioritné testovanie a prizvala iniciatívy, ktoré už v týchto komunitách dlhodobo pôsobia.³²

Problematická karanténizácia osád

Plán riešenia ochorenia COVID-19 v marginalizovaných rómskych komunitách³³ bol schválený začiatkom apríla, keď na Úrad splnomocnenkyne vlády pre rómske komunity čerstvo nastúpila nová splnomocnenkyňa Andrea Bučková. Tento plán obsahoval okrem iného základné informácie, popis postupov v testovaní, postup pri riešení situácie osôb so známym výsledkom laboratórneho vyšetrenia a pravidlá karantény v zariadeniach alebo prípadné postupy karanténizovania konkrétnej oblasti. Následne sa začalo testovať vo vytypovaných lokalitách s prítomnosťou MRK. Po pribúdajúcich pozitívnych testoch bola v niektorých lokalitách štátom nariadená úplná karanténa.

Po zavedení celkovej karantény v prvých osadách sa ozvali kritické hlasy z rómskych organizácií, mimovládnych organizácií pracujúcich v týchto lokalitách a od iných aktérov. Komunikovaná bola hlavne obava zo zvýšenia negatívnych nálad v spoločnosti smerom k marginalizovaným skupinám, taktiež prízvukovali nevhodnosť prítomnosti armády SR. Mimovládne organizácie vyzývali vládu SR k bezodkladnému odstráneniu diskriminačných opatrení voči rómskym marginalizovaným komunitám. Rovnako zdôrazňovali, že konanie, ktoré významným spôsobom obmedzuje voľný pohyb a slobody občanov, je v rozpore s deklarovaním rovného zaobchádzania s ľuďmi z marginalizovaných komunít.³⁴

Amnesty International v otvorenom liste Rade Európy uviedla, že vláda „zacielila na rómske osady špecifické opatrenia vrátane povinnej hromadnej karantény, aké nezaviedli voči žiadnym iným skupinám obyvateľstva. Vyvolali tým otázky o súlade takejto praxe s požiadavkou na rovnaké zaobchádzanie podľa Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a smernice EÚ o rasovej rovnosti“.³⁵

V inom vyhlásení Amnesty International uviedla, že v súvislosti s karanténou v osadách môže ísť o porušenie ľudských práv, pokiaľ vláda nepreukáže, že opatrenia sú v súlade so zákonom, a upozornila na nezabezpečenie dostatočného zásobovania potravinami a zdravotníckym materiálom. Amnesty International kritizovala aj silové vymáhanie karantény prostredníctvom policajných zložiek a armády: „Prítomnosť ozbrojených vojenských hliadok okolo sídiel uzavretých do karantény sa javí ako zastrážujúca a vyvoláva otázky o adekvátnosti ich nasadenia pri zavádzaní opatrení na ochranu verejného zdravia.“³⁶ Ďalšia ich správa o postupoch počas pandémie koronavírusu uviedla: „Mnohé opatrenia voči Rómom a Rómkam prispeli k ich ďalšej stigmatizácii a predsudkom, zostávajú aj pochybnosti o tom, či karanténne mestečká splňali požiadavky Svetovej zdravotníckej organizácie. V neposlednom rade máme aj viaceré závažné sťažnosti o použití nezákonnej sily zo strany polície.“³⁷

Všetky uvedené iniciatívy, vyhlásenia, odporúčania, návrhy riešení a opatrení či kritika sú dôležitou správou o postupoch, opatreniach a udalostiach v krízovej situácii. Zároveň môžu byť akýmsi návodom či podnetom, ako zmeniť nastavenie, prípravu a implementáciu jednotlivých opatrení v budúcnosti.

Nedostatočná koordinácia relevantných aktérov

Po vypuknutí pandémie koronavírusu boli obce a samosprávy odkázané skôr na svoj vlastný manažment a krízovú improvizáciu. Samy koordinovali a pripravovali opatrenia na zmiernenie dôsledkov. To sa napríklad v Gelnici, kde bola uzatvorená celá osada, ukázalo ako nie úplne šťastné riešenie, ktoré však vychádzalo z toho, že neboli zo strany štátu poskytnuté iné opatrenia alebo pomoc.³⁸ Komunitné centrá, terénni sociálni pracovníci a pracovníčky, miestne občianske hliadky, učители a učiteľky a neziskové organizácie pôsobiace v oblastiach zareagovali pomerne rýchlo a koordinovali vlastnými silami jednotlivé opatrenia a procesy smerujúce k ochrane zdravia a akútnej pomoci v zasiahnutých a ohrozených oblastiach.

Do budúcnosti bude potrebné vytvoriť plán spolupráce všetkých doteraz zapojených aktérov, nevynímajúc aktérov z ohrozených komunít. Je potrebné sa podrobne po-

zrieť na to, čo fungovalo a na to, čo sa môže zlepšiť a z čoho sa treba poučiť. Ďalšia prípadná vlna pandémie vyžaduje mať pripravený vylepšený plán, pričom jednotlivé opatrenia by mali byť revidované vzhľadom na ich fungovanie či zlyhanie počas prvej vlny pandémie. Odborných odporúčaní a zozbieraných dát je dostatok na to, aby úplne nový či revidovaný plán pri riešení krízovej situácie v MRK pomohol zvládnuť situáciu bez podozrenia na porušovanie ľudských práv či neprimeraných zásahov represívnych zložiek.

Pri jeho vytváraní by mala byť braná do úvahy závažná, núdzová a jedinečná situácia, v ktorej sa predchádzajúce opatrenia realizovali. Mali by sa brať do úvahy odporúčania, kritika a návrhy ľudí, ktorí stáli v prvej línii, a taktiež ľudí, ktorí boli na druhej strane karanténnej pásky a žili v strachu a obavách o vlastné zdravie a budúcnosť.

Stigmatizácia Rómov opäť spôsobila napätie

Narastajúci počet pozitívnych prípadov v osadách, karanténa jednotlivých oblastí, ale aj meniace sa opatrenia priniesli aj veľa negatívnych reakcií práve na adresu rómskej komunity. Predsudky, strach a negatívny postoj voči Rómom a Rómkam počas koronakrízy ešte viac eskalovali. Počúvali a čítali sme o tom, ako Rómovia a Rómkovia v osadách s nariadenou karanténou dostávajú jedlo a alkohol zdarma, boli často považovaní za šíriteľov či prenášačov nákazy alebo jednoducho tých, čo si za to môžu sami.

Uvoľnením nariadenej karantény v osadách sa nič neskončilo. Už teraz vieme pomenovať dôsledky a dopady, ktoré priniesla alebo ešte len prinesie pandémia koronavírusu. Opätovná stigmatizácia či ďalšie zhoršenie vzťahov medzi majoritou a minoritou, zvýšenie už tak alarmujúcej nezamestnanosti, strata príjmu u ľudí, ktorí chodili za prácou do zahraničia, nedostatočné vzdelávanie detí počas pandémie či ešte citeľnejšia segregácia môžu vyvolať ďalšie vlny nepriaznivých životných situácií.

Ochrana verejného zdravia musí byť prioritou, o to viac v marginalizovaných rómskych komunitách, kde je známe, že zdravie ich obyvateľov je na tom oveľa horšie ako zdravie väčšinovej populácie. Je však tak isto nevyhnutné, aby boli prijímané nástroje a opatrenia na zmiernenie dopadov koronakrízy práve pri zraniteľných skupinách a v oblastiach, kde kríza neprišla s príchodom pandémie, ale bola tam v určitom rozsahu už pred ňou.

MOLDAVA – OD RAZIE AŽ PO ROZHODNUTIE ESLP

Michaela Pířová

19. júna 2013 vtrhlo do osady Budulovská v Moldave nad Bodvou viac ako 60 policajtov z radov poriadkovej, dopravnej, kriminálnej polície, pohotovostnej motorizovanej jednotky a psovodov. Bez povolenia³⁹ vstupovali do príbytkov, pričom niektoré hrubo poškodili, a zároveň s použitím obuškov a paralyzérov zaútočili na približne 30 ľudí vrátane detí a žien. Časť zo zbitých mužov následne odvieďli na policajnú stanicu, kde boli vystavení ďalším fyzickým útokom a psychickému nátlaku. Policajná razia bola uskutočnená ako *Represívno-pátracia akcia 100* a neexistuje z nej žiaden videozáznam.⁴⁰ Vďaka neziskovej organizácii ETP sa podarilo zdokumentovať zranenia ľudí, zničené obydlia, ale aj zaznamenať výpovede niektorých svedkov. Koncom júna 2013 bolo podaných niekoľko podnetov na sekcii kontroly a inšpekčnej služby MV SR so žiadosťou o prešetrenie oprávnenosti postupu policajtov počas tejto akcie.⁴¹

Neprimeraný zásah

Kým sa obyvatelia z osady Budulovská liečili zo zranení a ukrývali sa u príbuzných v obave, či sa policajné komando nevráti, predstavitelia polície a ministerstva vnútra vyjadrovali svoje reakcie, ktoré veľa napovedali o budúcom vývoji situácie.

Policajný prezident Tibor Gašpar na začiatku júla 2013 prezentoval na zasadnutí Výboru pre ľudské práva a národnostné menšiny NR SR dobré výsledky pátracej akcie. Zdôraznil, že išlo pátraciu akciu (na začiatku to bola represívno-pátracia akcia). Akcia bola podľa neho úspešná a polícia po nej získala rešpekt a pomohla v prevencii rastúcej kriminality v rómskych osadách. Správy o zranených počas razie boli podľa neho skreslené a veľká časť informácií o tomto zásahu nepravdivá.⁴²

V auguste toho istého roku sa veľmi rýchlo uzatvorilo vyšetrowanie akcie sekcii kontroly a inšpekčnej služby MV SR. Výsledkom bolo, že policajti postupovali správne v zmysle zákona. V súvislosti s vyšetrowaním nebol kontaktovaný nikto z radu obetí alebo svedkov.⁴³

Na stranu policajtov sa od začiatku postavili aj vtedajší minister vnútra Róbert Kaliňák a premiér Robert Fico, ktorí okrem iného prišli do Moldavy demonštratívne podporiť policajtov. Robert Fico vtedajšej ombudsmanke Jane Dubovcovej, ktorá chcela na rokovaní vlády hovoriť o chybách polície pri razii v Moldave nad Bodvou, nedovolil prehovoriť.⁴⁴ Ombudsmanka pritom už vo svojej mimoriadnej správe z augusta 2013 konštatovala porušenie práv vo viacerých aspektoch a neprimeranosť akcie. V správe napríklad uvádza, že: „*Takéto zistenie je vážny signál na prehodnotenie kontrolného mechanizmu vo vzťahu k jej činnosti. Možno ešte väčšie obavy poslancov národnej rady by mal vzbudiť fakt, že policajná inšpekcia tento postup odobrila.*“⁴⁵ Na skutočnosť, že policaj-

ná inšpekcia nie je nezávislá, poukazovala dlhodobo ombudsmanka Dubovcová⁴⁶ a s týmto tvrdením sa stotožňuje aj terajšia ombudsmanka Patakyová.⁴⁷

Z obetí vinníci

Päť rokov po policajnej razii dokonca došlo k obžalovaniu šiestich ľudí, pretože sa mali dopustiť krivých výpovedí tým, že napríklad označili policajta, ktorý ich mal počas zásahu biť. Koalícia mimovládnych organizácií pri piatom výročí policajnej akcie v rómskej osade v Moldave nad Bodvou upozornila na nespravodlivosť a pochybnosti vo vyšetrovaní razie, ako aj v prípade obžaloby zbitých Rómov. Organizácie taktiež žiadali zastavenie trestných konaní voči obetiam policajného zásahu.⁴⁸ Počas pojednávania boli zaznamenané rôzne problematické momenty, ako napríklad zákonné pochybenia pri zabezpečovaní tlmočenia a prekladov písomností do jazyka, ktorému by obžalovaní rozumeli, pochybenia pri doručení pošty pre obžalovaného, obvinenia, že si zranenia spôsobili sami, ale aj xenofóbne výrazy použité v obvinení.⁴⁹ V marci 2018 Európske centrum pre práva Rómov podalo v mene poškodených sťažnosť na Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu. V apríli 2018 advokátka Mgr. Vanda Durbáková spolupracujúca s Poradňou pre občianske a ľudské práva podala na Európsky súd pre ľudské práva sťažnosť v mene ďalších dvoch poškodených.⁵⁰

Zlomové rozhodnutie ESLP

Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) v septembri tohto roku rozhodol v prospech obetí policajnej razie v Moldave nad Bodvou z roku 2013.⁵¹ V tlačovej správe verejnej ochrankyne práv sa uvádza: „Rozhodnutie súdu sa zhoduje so závažnými zisteniami o porušení ľudských práv, ktoré pri preskúvaní razie konštatovala ešte predchádzajúca verejná ochrankyňa práv a na ktoré som opakovane upozorňovala. Vo svojom stanovisku som o nich informovala ESLP a vítam, že ich zohľadnil pri rozhodovaní.“⁵²

ESLP rozhodol, že v prípade oboch sťažovateľov došlo v rámci razie k porušeniu zákazu neľudského zaobchádzania. Zároveň konštatoval, že vláda nebola schopná preukázať, prečo bolo voči sťažovateľom potrebné za daných okolností využiť predmetné donucovacie prostriedky. Štát preto musí niesť zodpovednosť za konanie, ktoré viedlo k porušeniu Európskeho dohovoru o ľudských právach. Súd sa zameral aj na aspekt efektivity vyšetrovania námietok voči policajnej operácii.

Podľa súdu boli nedostatky vyšetrovania vykonávané inšpekciou v roku 2013 natoľko závažné, že vyšetrovanie nemôže byť považované za efektívne tak, ako to vyžaduje článok 3 Dohovoru. Z dôvodu neadekvátnosti vyšetrovania tak súd konštatoval porušenie práv sťažovateľov aj v tomto bode.

Na záver sa súd zaoberal aj podozreniami, že postup príslušníkov PZ mohol byť rasovo motivovaný. Vzhľadom na nedostatky vyšetrovania súd rozhodol, že Slovenská republika nesplnila svoj pozitívny záväzok vyplývajúci z čl. 14 Dohovoru o zákaze diskriminácie. Počas vyšetrovania incidentu totiž neboli vykonané dostatočné kroky na to, aby sa odkryl prípadný rasový motív konania, resp. aby došlo k objasneniu, či etnický pôvod sťažovateľov zohral úlohu pri zaobchádzaní, ktorému boli podrobení.

ESLP tak jednohlasne rozhodol o porušení práv dvoch sťažovateľov zaručených v článkoch 3 a 14 Dohovoru a priznal im právo na náhradu nemajetkovej ujmy.⁵³ Európsky súd priznal každému sťažovateľovi finančné odškodnenie vo výške 20 000 eur a právo na náhradu trov konania. Právna zástupkyňa poškodených Vanda Durbáková k rozhodnutiu uviedla: „Rozhodnutie súd vydáva symbolicky v deň, keď si pripomíname prijatie našej ústavy. Je tak odkazom pre štátne inštitúcie, že musia vždy postupovať a rozhodovať v súlade s ňou a zabezpečiť dodržiavanie práv a slobôd v nej zakotvených. Verím, že aj toto rozhodnutie prispeje k tomu, že štátne orgány prijímú systémové opatrenia, ktoré zabezpečia, aby bol každý prípad namietaného policajného násillia naozaj účinne vyšetrený, a zároveň prijímú preventívne opatrenia, aby k takýmto prípadom jednoducho nedochádzalo.“⁵⁴

Moldava sa už nesmie opakovať

Toto rozhodnutie je dôležitou správou pre Slovenskú republiku, pre obžalovaných či všetky obeť policajnej razie, ale aj tých, ktorým sú porušované či odopierané ich ľudské práva. Je správou o porušovaní ľudských práv, o neprimeranom zásahu policajného zboru, ako aj dôkazom o nesprávnom postupe jednotlivých zložiek.

Ombudsmanka k rozhodnutiu ESLP a potrebe ospravedlnenia hovorí: „Je to skutočne na zvážení, či chceme použiť symbol a ospravedlniť sa. V prípade sterilizácií rómskych žien som volala po ospravedlnení a následných krokoch. Pre mňa je to prvý základný moment, že by sme mali byť schopní takejto sebareflexie a vyjadriť ospravedlnenie. To je symbolická rovina, potom musí prísť ešte praktická.“⁵⁵

Rómom a Rómkam, s ktorými bolo neľudsky zaobchádzané, ktorých základné práva boli porušené, a dokonca boli z pozície obetí zrazu v pozíciu obžalovaných, dlhuje Slovenská republika v prvom rade ospravedlnenie. V druhom rade si všetci zaslúžime konkrétne opatrenia, aby nikto z nás nemusel mať strach či obavu, že sa mu stane niečo podobné.

Konkrétne návrhy boli od razie v Moldave viackrát komunikované mimovládnymi organizáciami, ale aj ombudsmankami Patakyovou a jej predchodkyňou Dubovcovou. Jedna z najviac komunikovaných požiadaviek je systém zavedenia kamier na uniformách policajtov pri policajných zásahoch. Toto opatrenie dosiaľ nebolo prijaté.⁵⁶ Mimovládne organizácie preto vyzvali vládu, aby záväzky vyplývajúce z rozhodnutia súdu implementovala do praxe čím skôr, a to predovšetkým vytvorením nezávislého vyšetrovacieho orgánu, ktorý by preskúmaval sporné postupy silových zložiek.⁵⁷

Raziu v Moldave nad Bodvou si každoročne pripomíname ako symbol nespravodlivosti, symbol policajnej brutality či pretrvávajúceho rasizmu. Pripomína nám zlyhanie štátu, polície, súdnictva, verejných činiteľov, ale aj absenciu práva na spravodlivý proces a ochrany obetí trestných činov. Moldava je však aj dôležitý symbol sily, odvahy a viery v spravodlivosť obžalovaných a zasiahnutých Rómov a Rómiiek, ale aj tých, čo im od začiatku verili, pomáhali alebo prejavovali solidaritu.

CU
DZI
NCI

CUDZINCI

CUDZINCI

AKCEPTUJEME LEN CUDZINCOV, KTORÍ SÚ NÁM PODOBNÍ A MÁME Z NICH PROSPECH

Elena Gallo Kriglerová

Od situácie, keď do Európy začali prichádzať veľké počty utečencov prevažne zo Sýrie a keď táto téma bola v centre verejného a politického diskurzu, ubehlo už päť rokov. Vtedy bola táto téma značne polarizujúca a z ďalšej skupiny ľudí sa vytvoril spoločenský nepriateľ. Z neutrálneho slova migrant sa stal silno emocionálne zafarbený pojem, ktorý začal brániť akejkolvek rozumnej diskusii o manažovaní migrácie. Toto slovo pritom len popisuje ľudí, ktorí odchádzajú zo svojej krajiny dobrovoľne hľadať kvalitnejší život inde alebo tých, ktorí sú k odchodu donútení kvôli prenasledovaniu či vojenskému konfliktu.

Počet utečencov, ktorí na Slovensku žiadajú o azyl či inú formu medzinárodnej ochrany, začal klesať po vstupe Slovenska do Schengenu a ani v roku 2015 nevzrástol. Počet udelených azylův je dlhodobo na takej nízkej úrovni, že ani nemá zmysel hovoriť o systematickom poskytovaní ochrany ľuďom, ktorí utekajú pred prenasledovaním či vojnou. V roku 2019 to bolo len 9 udelených azylův a v roku 2020 zatiaľ 10.⁵⁸

Na druhej strane však výrazne narastá počet cudzincov, ktorí prichádzajú za prácou, štúdiom či z iných dôvodov. Dnes žije na Slovensku už približne 150 tisíc cudzincov, ktorí si tu hľadajú svoj dočasný či trvalý domov.⁵⁹

V Centre pre výskum etnicity a kultúry sme v septembri 2020 realizovali kvantitatívny výskum, ktorý bol zameraný na postoje obyvateľov Slovenska k téme migrácie. Ukazuje sa, že napriek tomu, že táto téma už nie je v centre verejného diskurzu, postoje sú naďalej negatívne a cudzinci sú vnímaní skôr ako príťaž než ako prínos pre krajinu. A to napriek tomu, že demografické prognózy hovoria, že populácia bude postupne starnúť a bez migrácie sa nezaobídeme. A hoci si ľudia tento fakt uvedomujú, absolútna väčšina si myslí, že migrácia nie je spôsob, akým demografickú krízu riešiť. Podľa takmer 87 % obyvateľův totiž potrebujeme skôr lepšie politiky na to, aby sa na Slovensku rodilo viac detí. To sa však pravdepodobne nestane. Pôrodnosť klesá úmerne s lepšou socio-ekonomickou situáciou. Trendy na Slovensku aj inde v Európe hovoria, že s vyššou pôrodnosťou ako „liekom“ na demografickú krízu nemožno počítať.

Stále chceme Slovensko len pre Slovákov

Keď sme v roku 2012 realizovali výskum o príklone ľudí k pravicovému extrémizmu⁶⁰, 68 % ľudí si myslelo, že Slovensko je krajinou Slovákov a tak by to malo ostať. Tento pocit v ľuďoch pretrváva aj naďalej, pretože v najnovšom výskume sa k tomuto výroku priklonilo podobne veľa respondentův – 70 %.

Tento silný etnocentrizmus súvisí aj s tým, že na Slovensku stále pretrvávajú esencionalistické vnímanie kultúry. Ľudia ju považujú za čosi dané, nemenné, čo treba navždy uchovať v pôvodnej podobe. Viac ako polovica ľudí (56,6 %) totiž uviedla, že cudzinci nemôžu zmeniť našu kultúru, pretože tá je historicky daná. Na Slovensku sa málo hovorí o tom, že to, čo je v súčasnosti vnímané ako „slovenská“ kultúra, je výsledkom dlhodobých kontaktov s inými kultúrami. Nevznikla v nejakom konkrétnom čase a nebola v ňom zakonzervovaná. Neustále sa vyvíja a premieňa pod vplyvom rôznych sociálnych podmienok, ako aj pod vplyvom vzájomných stretov s inými kultúrami. Aj také hlboko zakorenené kultúrne prvky ako vianočný stromček či naše „národné jedlo“ bryndzové halušky sem niekto v minulosti priniesol a boli to práve migranti.

Pocit, že Slovensko je krajinou Slovákov a tak by to malo ostať, sa odráža aj v tom, že ľudia neudržiavajú vzťahy s cudzincami, ktorí tu žijú, nevidia ich vo svojom priestore a kontakty s nimi príliš nevyhľadávajú. Viac ako polovica respondentov (55 %) sa kontaktu s inými kultúrami vyslovene vyhýba a 60 % ľudí sa cíti dobre len medzi Slovákami, iné kultúry im príliš nevyhovujú.

Čo znamená prispôbiť sa našej kultúre?

To, že Slovensko má ostať krajinou Slovákov znamená, že ak chcú byť cudzinci súčasťou našej spoločnosti, majú sa prispôbiť našej kultúre. Takmer každý druhý obyvateľ Slovenska považuje slovenskú kultúru za lepšiu ako ostatné. Zároveň si myslia, že by mala byť vzorom pre tých, čo tu chcú žiť. Čo to však znamená? Viac ako 80 % ľudí si myslí, že ak má slovenská spoločnosť cudzincov prijať, musia sa naučiť slovenský jazyk. Zároveň by mali poznať slovenskú históriu a podľa troch štvrtín by sa mali aj zúčastňovať verejného života.

To všetko sú legitímne požiadavky a je zrejmé, že pre lepšie spolunažívanie je napríklad znalosť jazyka alebo znalosť slovenských reálií veľmi dôležitým aspektom integrácie. Avšak výskumy, ktoré sa v minulosti realizovali medzi cudzincami, ukazujú, že na Slovensku ešte stále neexistujú dostatočné inštitucionálne nástroje na to, aby pomohli cudzincom tieto očakávania naplniť. Cudzinci často nevedia, čo sa od nich očakáva. Počúvajú len, že by sa mali prispôbiť našej kultúre, ale nikto im presne nepovie, čo to znamená. Podmienky na učenie sa jazyka alebo získanie znalostí o Slovensku sú veľmi limitované. V našom najnovšom výskume sa však ukázalo, že medzi obyvateľmi existuje aj podpora pre to, aby štát cudzincom pomáhal, najmä v oblasti jazykového vzdelávania. Podľa dvoch tretín ľudí by mal štát cudzincom poskytovať bezplatné jazykové kurzy. Podobný podiel ľudí si myslí, že školy by mali poskytovať špecifickú podporu deťom cudzincov na školách, aby sa čo najlepšie začlenili.

Sme ochotní akceptovať najmä vysoko kvalifikovaných cudzincov z kultúrne blízkyh krajín

Ukazuje sa, že miera akceptácie cudzincov žijúcich na Slovensku sa výrazne líši aj podľa toho, o akých cudzincov ide a z akých krajín pochádzajú. S lekármi či zahraničnými študentmi sa napríklad nespájajú negatívne emócie. Má to dva dôvody.

Jednak ide o ľudí, ktorých respondenti nepovažovali za ekonomicky ohrozujúcich (napríklad potenciálnym využívaním sociálneho systému), a zároveň sú to ľudia, ktorých vnímajú ako istý prínos pre krajinu.

Viac ako dve tretiny ľudí je potom presvedčených, že štát by mal podporovať prisťahovalectvo len cudzincov, ktorí majú vysokú kvalifikáciu (napríklad spomínaní lekári) a tých, ktorí sú z kultúrne blízkyh krajín.

Zaujímavý je aj postoj k ekonomickej migrácii. Počas utečeneckej krízy v roku 2015 politici často hovorili, že ľudia, ktorí prichádzajú do Európy nie sú skutoční utečenci, ale ekonomickí migranti. Pojem „ekonomický migrant“ sa pravdepodobne dodnes spája s negatívnou emóciou, ktorá sa prejavuje u viac ako polovice respondentov. Ak sme sa však pýtali na rôzne typy ekonomických migrantov, ako napríklad robotníkov zo Srbska alebo zamestnancov z krajín EÚ, miera negatívnej emócie bola u ľudí nižšia. Naznačuje to, že samotný pojem ekonomický migrant má u ľudí negatívnu konotáciu, ale ak si vedľa pod ním predstavia konkrétnych ľudí, emócia natoľko negatívna už nie je.

Názory, že cudzinci berú Slovákom prácu či tlačia mzdy nadol, ostávajú v čase nemenné. Oproti výskumu postojov k cudzincom z roku 2009, ktorý realizovala IOM – Medzinárodná organizácia pre migráciu⁶¹, sa vnímanie tejto témy prakticky nezmenilo. O tom, že cudzinci berú Slovákom prácu je stále presvedčená približne polovica ľudí. Dôležité je aj zistenie, že obyvatelia Slovenska nevidia potenciál ekonomického či sociálneho prínosu migrácie v podobe technologických inovácií či vytvárania pracovných miest. Len približne pätina ľudí má pocit, že v týchto oblastiach môžu byť cudzinci nápomocní.

Kultúrna a náboženská blízkosť je výraznou podmienkou akceptácie

Silný etnocentrizmus sa prejavuje aj v tom, že dokážeme akceptovať predovšetkým cudzincov, ktorých vnímame ako v určitom zmysle sebe podobných. Viac než dve tretiny ľudí si totiž myslia, že štát by mal podporovať prisťahovalectvo len ľudí, ktorí sú nám kultúrne blízki. Viac ako polovica ľudí sa vyhýba kontaktom s ľuďmi z iných kultúr, pretože nevedia, čo od nich môžu očakávať.

Do veľkej miery to súvisí aj s tým, ako sú vnímané iné než kresťanské náboženstvá. Podľa tretiny ľudí by vôbec nemali byť povolené. Ďalších viac ako 50 % si myslí, že by síce povolené byť mali, ale mali by sa praktizovať výlučne v súkromí. Len necelá pätina si myslí, že by sa nemali robiť rozdiely v tom, ako sa jednotlivé náboženstvá praktizujú.

Ukazuje sa, že ak sa hovorí o iných ako kresťanských náboženstvách, ľudia majú na mysli predovšetkým islam. Ten reprezentuje práve kultúrnu odlišnosť, ktorá Slovákom najviac prekáža. Podľa 43 % ľudí je islam vyslovene nebezpečné náboženstvo a nemal by byť na Slovensku povolený. Pre ďalšiu tretinu ľudí je islam príliš odlišný od kresťanstva a je potrebné mať sa pred moslimami na pozore. Negatívne pocity v ľuďoch vyvolávajú aj pojmy „moslimská rodina“ (64 %) či „utečenec zo Sýrie“ (68 %).

Potrebujeme zmeniť verejnú diskusiu a viac poznať cudzincov, ktorí tu žijú

Z výskumných zistení je zrejme, že dominantný verejný a politický diskurz sa premieta aj do postojov ľudí, ktoré sú výrazne sýtené najmä strachom z neznáameho. Ten v ľuďoch vyvoláva fakt, že cudzinci, najmä moslimovia, sú vykresľovaní ako hrozba.

Počet cudzincov na Slovensku narastá a chýba nám rozumná diskusia o tom, ako spolu nažívať v čoraz rozmanitejšom svete. Situácia sa postupne mení – 30 % ľudí má cudzincov medzi priateľmi a pätina medzi spolupracovníkmi. Intenzita kontaktov pravdepodobne bude narastať, dôležitý je však charakter vzťahov, ktoré budú ľudia navzájom udržiavať.

Na to je veľmi dôležité zabezpečiť, aby cudzinci mali možnosť začleniť sa do spoločnosti a aby existovala efektívna inštitucionálna podpora integrácie a vytvárania vzájomných väzieb. Úplne najviac potrebná je však zmena verejného a politického diskurzu. Spoločnosť bude už len rozmanitejšia a spoliehať sa na to, že budeme žiť v uzavretej bubline „Slovákov“ či cudzincov, ktorí sú rovnakí ako my, je veľmi utopické. Preto treba skôr hľadať spôsoby, ako sa vzájomne uvidieť, a hľadať, čo máme spoločné. To je zodpovednosťou štátu, samospráv, mimovládnych organizácií, či firmami zamestnávajúcich cudzincov. Ale aj nás všetkých obyvateľov krajiny.

NOVÁ MIGRAČNÁ POLITIKA JE DOKUMENTOM, O KTOROM NEVIEME, ČO SI MYSLIEŤ

Alena Holka Chudžíková

Migračná politika, ktorú vláda prijala v roku 2011 a ktorej platnosť sa tento rok končí, mala viaceré nedostatky, o ktorých sme písali v Menšinovej politike už v roku jej prijatia.⁶² V tom čase sme ju kritizovali z viacerých dôvodov – utilitárne vnímanie migrantov ako tých, ktorí len majú vyhovovať potrebám krajiny, zúžené vnímanie migrácie len na ekonomickú a humanitárnu, esencialistické vnímanie kultúry, ktoré sa pretavilo do priority prijímať najmä migrantov z kultúrne blízkych krajín, sekuritizácia migrácie (vnímanie migrácie ako potenciálnej hrozby) či vydávanie asimilácie za integráciu.

V septembri 2020 bolo ukončené pripomienkové konanie k novej migračnej politike na obdobie ďalších piatich rokov.⁶³ Kam sme sa v tejto téme za takmer 10 rokov posunuli?

Ako vieme, kam chceme ísť, keď nevieme, kde sme?

Nová migračná politika nadväzuje na údajne úspešnú migračnú politiku z roku 2011,⁶⁴ hoci vôbec nie je zrejme, na základe čoho tvorcovia konštatujú jej úspešnosť. Nový dokument totiž neobsahuje žiadne dáta (dokonca ani dáta počtov cudzincov prichádzajúcich na Slovensko v posledných rokoch) ani analýzu situácie v oblasti migrácie (ani len v podobe zmienky o zisteniach z výskumov, ktoré sa za posledných 9 rokov na Slovensku realizovali). Nevieme preto, na základe čoho tvorcovia formulovali priority.

Ešte väčšia vágnosť, než sme dúfali

Napriek tomu, že ani predchádzajúca migračná politika nebola príliš konkrétna, aktuálne pripravovaný dokument je ešte vágnejší. V jednotlivých kapitolách síce definuje rámcové priority, ale neobsahuje ani zmienku o tom, ktorý rezort má byť za ich realizáciu zodpovedný. V úvode síce dokument vymenúva, ktoré všetky inštitúcie by mali byť do realizácie migračnej politiky zapojené (štátne orgány, samosprávy, mimovládne organizácie, organizácie občianskeho, súkromného a akademického sektora), ale nestanovuje zodpovednosti za jednotlivé témy či priority.⁶⁵ Predstava odpočtovania tohto dokumentu je potom veľmi hmlistá.

Opäť zúžené vnímanie migrácie len na ekonomickú a humanitárnu

V časti Legálna migrácia sa, podobne ako v doteraz platnej migračnej politike, Slovensko opäť sústreďuje len na ekonomickú migráciu. Väčšia pozornosť venovaná

ekonomickej migrácii je v súčasnosti prirodzená, keďže veľká časť cudzincov na Slovensko skutočne prichádza za prácou. Okrem ekonomickej migrácie sa ešte venuje humanitárnej migrácii, úplne však absentuje téma iných typov migrácie – z rodinných dôvodov, za štúdiom či jednoducho pre vyššiu úroveň demokracie či celkovej kvality života.

Hoci je veľká pozornosť venovaná práve ekonomickej migrácii, opomenutý ostáva problém pracovného vykorisťovania pracujúcich cudzincov. To však nie je problémom len migračnej politiky, ale celkového prístupu štátu k tejto téme, keďže pojem „pracovné vykorisťovanie“ naša legislatíva stále nepozná. A to aj napriek tomu, že tento jav je na Slovensku pomerne rozšírený, avšak dlhodobo ho chápeme len ako problém nelegálneho zamestnávania.⁶⁶ To implikuje viac represívne opatrenia než opatrenia na ochranu pracujúcich cudzincov. Je to vidno aj v novej migračnej politike, ktorá predpokladá zabezpečenie efektívnych a promptných zásahov útvarov kontroly v prípadoch porušovania zákonov a nelegálneho zamestnávania. Plánuje teda len posilniť doteraz existujúce represívne opatrenia. Situácie, keď cudzinci pracujú vo vykorisťujúcich podmienkach a sú tak de facto obeťami, sa v súčasnosti chápu ako nelegálna práca (s výnimkou prípadov, keď ide o obchodovanie s ľuďmi za účelom pracovného vykorisťovania), za čo sú samotní cudzinci postihovaní vyhostením. Namiesto posilňovania represie by teda bola potrebná reflexia a rozšírenie témy nelegálneho zamestnávania o oblasť pracovného vykorisťovania a podpory a odškodnenia jeho obetí.

Na integráciu nie sú peniaze, ale robiť ju treba

Je pozitívne, že aktuálne pripravovaná migračná politika upustila od asimilačného chápania integrácie, ktoré vyžadovalo plnú akceptáciu reálií SR.⁶⁷ Naopak, integráciu chápe ako „kontinuálny, dlhodobý a dynamický obojstranný proces vzájomného rešpektovania sa a recipročného uznávania práv a povinností oboch skupín“.⁶⁸ Od cudzincov sa tak už nevyžaduje plná akceptácia slovenských reálií, jazyka a tradícií, ale ich rešpektovanie. Integračné opatrenia dokonca majú smerovať k uznaniu kultúrnych špecifik cudzincov, čo je oproti predchádzajúcej migračnej politike skutočný posun. Tá sa sústreďovala najmä na podporu prijímania cudzincov z kultúrne blízkych krajín. Celkovo sa zdá, že tvorcovia aktuálnej migračnej politiky lepšie rozumejú tomu, čo integrácia predstavuje, keď uvádzajú, že „cieľom SR v oblasti integrácie cudzincov v rámci migračnej politiky je najmä zaistiť pre občanov pokojné spolunažívanie s cudzincami a na základe účinnej integrácie zabezpečiť dôstojné podmienky pre život cudzincov, čím dôjde k zabráneniu vzniku prípadných negatívnych sociálnych javov“.⁶⁹

Za problematické však považujeme to, že v téme financovania integračných opatrení opäť odkazuje len na využívanie finančných prostriedkov EÚ a iných alternatívnych mimorozpočtových zdrojov. Jedným zo zásadných problémov realizácie integračných opatrení je pritom práve nedostatočné a neudržateľné, prípadne úplne chýbajúce financovanie. Neschopnosť či neochota vyčleniť v štátnom rozpočte finančné zdroje aj na realizáciu integračných opatrení potom vyslala signál, že toto nie je „naša“ téma,

ktorú považujeme za súčasť celkového rozvoja spoločnosti a krajiny, a že je to len akýsi dočasný projekt, ktorý závisí od dostupného financovania. A ak sa financovanie nenájde, integrácia sa jednoducho realizovať nebude.

Jednou z priorít je pritom posilnenie integrácie na úrovni samosprávnych krajov, miest a obcí. Bez finančnej, ale aj metodologickej a odbornej podpory zo strany štátu však nemôžeme očakávať, že samosprávy budú integračné opatrenia realizovať. V CVEK-u pritom dlhodobo upozorňujeme, že integrácia prebieha práve na lokálnej úrovni a práve tam by mala smerovať aj podpora od štátu.⁷⁰

Ostatné priority v oblasti integrácie sú rovnako vážne ako celý dokument – podporiť prístup k bývaniu, podporiť kultúrnu a spoločenskú integráciu, dbať na poskytovanie adekvátnej zdravotnej starostlivosti atď. Áno, toto všetko sú oblasti, ktorým je potrebné sa venovať, avšak treba ich rozmeniť na drobné, určiť im „pána“, ale aj finančné krytie. Inak sa v súhrnných správach o plnení migračnej politiky dočítame, že nejaká inštitúcia zrealizovala prednášku, prípadne len odkazy na integračné projekty mimovládnych organizácií, ako sme toho boli svedkami pri predchádzajúcich odpočtoch.

Nová migračná politika navyše vôbec nerieši vznik Imigračného a naturalizačného úradu, ktorého zriadenie sa nepodarilo ani za 9 rokov od prijatia starej migračnej politiky, ktorá túto prioritu obsahovala. Na benefity centralizácie témy migrácie a integrácie pritom najmä mimovládne organizácie upozorňujú už roky. Pri rastúcom počte cudzincov na Slovensku je najvyšší čas k tomuto kroku pristúpiť.

Slováci sa zo zahraničia, pravdepodobne, nevrátia, podporíme radšej tých, ktorí tu žiť chcú

Nová migračná politika sa opäť venuje aj téme odchodu občanov SR do zahraničia. Emigrácia do zahraničia a tzv. odliv mozgov je problémom, avšak domnievame sa, že reintegračné schémy ho len sotva vyriešia. Podľa prieskumu Podnikateľskej aliancie Slovenska z roku 2015⁷¹ totiž medzi hlavné motívy na odchod do zahraničia patria nízka mzda, vysoká nezamestnanosť (najmä vo vidieckych oblastiach) a tiež nedostatočné zabezpečovanie poriadku a prosperity na Slovensku. Odchod do zahraničia teda súvisí s celkovou situáciou na Slovensku, ktorá vyžaduje systémové a dlhodobé udržateľné riešenia, nielen individualizovanú podporu či vytváranie konkrétnych pracovných miest pre odborníkov, ktorí sa zo zahraničia vrátia. To je totiž podstatou štátnej Podpornej schémy na návrat odborníkov zo zahraničia. V rámci nej sa v roku 2017 na Slovensko vrátilo (až) 5 odborníkov.⁷² V roku 2015 sa pritom v zahraničí nachádzalo približne 300 tisíc občanov SR a ďalších 30 tisíc tam študovalo. Tretina z nich plánovala v zahraničí ostať niekoľko rokov a až polovica plánovala ostať natrvalo.⁷³ Zdroje, ktoré by sa mali vynaložiť na tzv. reintegráciu občanov, ktorí sú momentálne v zahraničí, by preto podľa nášho názoru našli efektívnejšie využitie v oblasti integračných opatrení pre cudzincov, ktorí tu žiť chcú už teraz, či v oblasti zlepšovania celkovej kvality života na Slovensku.

Relokácie utečencov naďalej odmietame

Ani časť venovaná nútenej migrácii neobsahuje žiadne nové či zásadné priority a takmer vôbec nereflektuje medzinárodné dianie v tejto oblasti (ak nerátame zmienky o vplyve klimatických zmien na nútenú migráciu). Od roku 2015 je na stole téma celoeurópskej solidarity pri prijímaní utečencov a riešenia ich žiadostí o azyl vo forme známych kvót. Solidarita by v tomto prípade znamenala, že každý členský štát by prijal istý (primeraný) počet žiadateľov o azyl, aby sa odbremenili krajiny, do ktorých prichádza najviac žiadateľov.

Slovensko sa k akýmkoľvek návrhom prerozdelenia utečencov od začiatku stavalo odmietavo, dokonca na Radu Európskej únie podalo pre povinné kvóty žalobu, ktorú však Európsky súdny dvor zamietol.⁷⁴ Ani v novej migračnej politike nechýba zmienka o tom, že solidaritu v tejto oblasti prejavíť môžeme, ale len na báze dobrovoľnosti. Podľa reakcií vlády na nové pravidlá v oblasti migrácie a azylu, ktoré predstavila Európska komisia v septembri a ktoré rátajú so spoločnou zodpovednosťou, prerozdelenie žiadateľov o azyl vláda opäť odmieta. Svoju solidaritu s krajinami s najväčšími počtami prichádzajúcich utečencov je však ochotná prejavíť vo forme asistencie s návratmi neúspešných žiadateľov alebo evidenciou prípadov.⁷⁵

Netransparentný proces tvorby

Zaujímavým zdrojom informácií o novej migračnej politike sú tiež predložené pripomienky, z ktorých možno usudzovať, že dokument bol prijímaný narychlo a nebolo mu venované potrebné množstvo odborných kapacít. Podľa pripomienok, ktoré predložila Liga za ľudské práva, bol proces tvorby migračnej politiky značne netransparentný. Napriek tomu, že doteraz bola Liga za ľudské práva vždy informovaná o podobných procesoch tvorby verejných politík, aby sa mohli zapojiť do pripomienkového konania, tentoraz sa tak nestalo. Aj bez upovedomenia sa však Liga za ľudské práva do pripomienkového konania zapojila. Tvorbu dokumentu mal na starosti Riadiaci výbor pre migráciu a integráciu, ktorého členmi nie sú ani mimovládne organizácie, ktoré sa odborne venujú téme migrácie, ani zástupcovia komunít migrantov. V časti venovanej princípom migračnej politiky sa pritom predpokladá zapojenie širokého spektra aktérov, vrátane mimovládnych organizácií a komunít migrantov, do jej implementácie.⁷⁶ Nie je vôbec jasné, prečo neboli zapojení už do samotnej tvorby migračnej politiky, keď sa s nimi ráta pri implementácii. Len ťažko tu možno hovoriť o princípe participácie, partnerstva či otvoreného vládnutia.⁷⁷

A teraz to pozitívne

Oceňiť treba niekoľko priorít, ktoré nová migračná politika definuje. Konkrétne predpokladá zabezpečovanie informácií pre cudzincov vo svetových jazykoch. Nie je však zrejmé, aké konkrétne informácie majú tvorcovia na mysli, akým spôsobom by mali byť pre cudzincov zabezpečované a kto by to mal robiť.

Ďalším pozitívnym návrhom je zefektívnenie a digitalizácia procesu získavania povolení na pobyt. Nejednen cudzinec by povedal, že toto opatrenie Slovensko potrebuje

ako soľ. Po zefektívnení procesu vydávania povolení na pobyt volajú už roky nielen oni, ale aj mimovládne organizácie, a na pretrvávajúci problém tento rok upozornila aj verejná ochrankyňa práv.⁷⁸ S týmto problémom súvisí aj ďalšia priorita – optimalizácia počtu zamestnancov na najvac zaťaženejších pracoviskách cudzineckej polície. Zatiaľ však cudzinci stále stoja od večera do rána v nekončených radoch pred oddeleniami cudzineckej polície, aby sa dostali na rad a mohli vybaviť, čo potrebujú. Napĺňanie týchto priorít preto budú mnohí nepochybné sledovať s napätím.

Podčiarknuté, zhrnuté...

Uvedomujeme si, že migračná politika je rámcovým dokumentom a v ideálnom prípade by mala byť rozpracovaná do akčných plánov na jednotlivých rezortoch. Avšak aj na rámcový dokument je príliš vágna a nekonkrétna, nestanovuje prakticky žiadne záväzky ani zodpovednosti. Počet cudzincov na Slovensku každý rok výrazne narastá (z 62 584 cudzincov v roku 2010 na 150 149 v polovici roku 2020)⁷⁹ a do budúcnosti to zrejme nebude inak. Migračná politika v podobe, v akej bola predložená do medzirezortného pripomienkového konania, však nenasvedčuje tomu, že by si vláda uvedomovala význam migrácie pre Slovensko a potrebu prijímania efektívnych riešení, ktoré zabezpečia dobré spolužitie a posilňovanie sociálnej súdržnosti. V tejto fáze by migračná politika potrebovala zásadné prepracovanie tak, aby reflektovala aktuálne trendy, konkretizovala zodpovednosti jednotlivých aktérov a definovala aj finančné zdroje na realizáciu opatrení (najmä integračných).

TÉMA MIGRÁCIE POTREBUJE ZJEDNOCUJÚCI PRÍSTUP

Elena Gallo Kriglerová

Migrácia je téma, ktorá prichádza a odchádza z verejného diskurzu podľa toho, nakoľko sa javí politikom ako významný „politický kapitál“. Naposledy bola v centre pozornosti koncom roku 2015, keď do Európy začali prichádzať veľké počty utečencov predovšetkým zo Sýrie, kde v tom čase intenzívne prebiehala vojna. Toto obdobie sa prelínalo s kampaňou pred parlamentnými voľbami, ktoré sa konali v marci 2016. Reakcie slovenských politikov boli na rozdiel od mnohých krajín západnej Európy výrazne odmietajúce. Vo verejnosti aj vďaka nepriateľským reakciám politikov rezonoval pocit ohrozenia viac než pocit solidarity s tými, ktorí opúšťajú krajiny, kde im hrozí nebezpečenstvo. Postupne sa na Slovensku usadil názor, že utečencov do krajiny prijímať nebudeme a dôrazne odmietame podieľať sa na celoeurópskych schémach ich prerozdelenia.

Paradoxom je, že aj pred rokom 2015 bol počet žiadateľov o azyl na Slovensku dlhodobo nízky a počtom udelených azylov či iných foriem medzinárodnej ochrany Slovensko patrí k najodmietavejším v Európe.⁸⁰ Túto situáciu prakticky nijako nezmenili ani udalosti roku 2015. Počty žiadateľov o azyl sa na Slovensku nijako nezvýšili ani vtedy, keď do okolitých krajín prichádzali tisíce utečencov denne.

Na druhej strane však výrazne stúpa počet cudzincov, ktorí prichádzajú do krajiny za prácou, vzdelaním, podnikaním či z iných dôvodov. V júli 2020 žilo na Slovensku už takmer 150 tisíc cudzincov.⁸¹ V CVEK-u dlhodobo poukazujeme na to, že týmto zmenám je potrebné venovať pozornosť, nastavovať kvalitné politiky a prijímať stratégie manažmentu migrácie. Zároveň je dôležité strategicky plánovať politiky integrácie cudzincov a vytvárať priaznivé podmienky pre vzájomné spolužitie medzi obyvateľmi tak, aby nevznikalo interetnické napätie a aby sa podporovala súdržnosť v spoločnosti.

Rozdrobené agendy, chýbajúce inštitúcie

V súčasnosti však takýto prístup úplne absentuje. Jediným úradom, ktorý má migráciu vo svojej kompetencii, je Migračný úrad Slovenskej republiky, ktorý však rieši výlučne tému azylu a medzinárodnej ochrany. To znamená, že pre niekoľko sto žiadostí o udelenie medzinárodnej ochrany a na integráciu niekoľkých jednotlivcov, ktorým je táto ochrana udelená, je vyčlenený samostatný úrad, kým pre tému celkovej migrácie a integrácie cudzincov neexistuje inštitucionálne zastrešenie. Momentálne sa schvaľuje nová migračná politika, ktorá však nemá jasnú ambíciu uchopiť túto tému strategicky, komplexne a s víziou do vzdialenejšej budúcnosti.

Tvorbu integračnej stratégie pre cudzincov (nielen utečencov) má zas v gescii Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Táto stratégia sa však v praxi takmer nerealizuje. Sústredenie takejto komplexnej agendy len na ministerstvo práce navyše naznačuje, akoby sa téma integrácie cudzincov týkala len trhu práce a vecí súvisiacich s gesciou ministerstva. Hodnotiace správy o plnení integračnej politiky sú veľmi vágne a formalistické.⁸² Podobne ako migračnej politike, aj integračnej politike chýba jasné smerovanie, vízia a ciele.

Môžeme tak povedať, že migračná a integračná politika nemá v súčasnosti „svojho pána“, a to aj napriek tomu, že počet cudzincov narastá a demografické odhady a vývoj v Európe ukazujú, že bude narastať aj naďalej.

Preto treba pozitívne oceniť záväzok novej vlády, ktorá vznikla v marci 2020 a ktorá si vo svojom programovom vyhlásení dala za cieľ posúdiť možnosť centralizovať migračnú a azylovú politiku na jednom mieste a pripraviť novú migračnú politiku do roku 2025.⁸³ Ako píšeme v samostatnom článku v tomto čísle Menšinovej politiky, samotná migračná politika však nerieši všetky aspekty migrácie a integrácie tak, ako by bolo potrebné.

Pomohol by samostatný úrad, ktorý by inštitucionálne zastrelil tému migrácie a integrácie

Aj vzhľadom na tento prísľub začínajú postupne (najmä z neziskového sektora) silnieť požiadavky na zriadenie samostatného imigračného a naturalizačného úradu, ktorý by sa stal zastrešujúcou inštitúciou pre túto tému. Liga za ľudské práva vypracovala dokument,⁸⁴ ktorý komplexne navrhuje možnosti zriadenia takéhoto úradu a poukazuje na pozitíva, ktoré by takýto úrad priniesol.

Samostatný úrad by tak mohol dostať „pod jednu strechu“ okrem iného aj udeľovanie pobytov pre cudzincov, ktorí sem prichádzajú za prácou, vzdelaním, podnikaním či z iných dôvodov. To je momentálne v gescii úradu hraničnej a cudzineckej polície. Presun tejto agendy pod imigračný úrad by umožnil scivilnenie konania o udelení pobytu, čo je bežný prístup v mnohých európskych krajinách. To by však vyžadovalo komplexnejšiu reštrukturalizáciu systému udeľovania pobytov a odstraňovanie mnohých problémov, s ktorými sa cudzinci stretávajú pri žiadosti o pobyt a na ktoré už roky poukazujú médiá, mimovládne organizácie či úrad verejnej ochrankyne práv.⁸⁵

Agenda udeľovania azylov a medzinárodnej ochrany by tiež mohla a mala byť súčasťou takéhoto jednotného úradu, čím by sa docielilo efektívne zladžovanie rôznych typov politík migrácie a integrácie. Zároveň, vzhľadom na nízke počty žiadostí o azyl a aj nízke počty udelených azylov či iných foriem medzinárodnej ochrany, nie je nevyhnutné a azda ani efektívne, aby túto agendu zastrešoval samostatný (migračný) úrad.

Samotná agenda udeľovania pobytov či rôznych foriem medzinárodnej ochrany je však len jednou z mnohých tém, ktorým by sa takýto úrad mal venovať.

Ak chceme dosiahnuť, že nad témou migrácie a integrácie cudzincov bude Slovensko uvažovať strategicky a s jasnou víziou, je potrebné, aby takýto úrad analyzoval migračné trendy, demografický a ekonomický vývoj v krajine a nastavoval efektívne stratégie, ako k téme pristupovať v budúcnosti. Mal by teda mať aj silnú analytickú zložku, aby boli všetky vytvorené politiky a opatrenia založené na dátach.

Ako sme už spomínali, integračná politika sa v praxi v podstate nerealizuje. Čiastočne je to tak preto, že jednotlivé orgány verejnej moci, či už ministerstvá na centrálnej úrovni, alebo orgány regionálnej a miestnej samosprávy, nemajú žiadnu metodickú, finančnú a ani odbornú podporu na realizovanie integračných politík. Úrad by preto mohol slúžiť aj ako zastrešujúci orgán na poskytovanie rôznych typov pomoci a podpory, zároveň by bol tvorcom centrálnych integračných politík a zodpovedal by za ich dôslednú implementáciu na ďalších úrovniach verejnej správy.

Cudzincov tu bude už len viac. Je na štáte, ako tu budú žiť

Dnes už asi nemožno pochybovať, že počet cudzincov bude na Slovensku už len väčší a ich plnohodnotné zapojenie do spoločnosti je kľúčovým faktorom sociálnej súdržnosti a prevencie napätia medzi rôznymi skupinami obyvateľov. V súčasnosti dobre pripravené politiky sa odrazia na zlepšenej kvalite života jednak ľudí, ktorí do krajiny prichádzajú, ale aj ostatných obyvateľov v budúcnosti.

Preto je nevyhnutné nad touto témou uvažovať komplexne a pripraviť kvalitný inštitucionálny rámec, aby migračné a integračné politiky boli skutočne efektívne a aby obyvatelia nemuseli mať pocit ohrozenia z rozmanitosti.

NÁRODNOSTNÉ
MENŠINY

NÁ
ROD
NOST
NÉ
MENŠ
INY

NÁRODNOSTNÉ MENŠINY

MENŠINY V PROGRAMOVOM VYHLÁSENÍ VLÁDY SR

Jana Kadlečíková

Súčasná pandémia naplno odhalila nielen zraniteľnosť niektorých skupín obyvateľstva, ale aj fakt, že ak sa nezlepší situácia ľudí na okraji spoločnosti, ohrozuje to nielen ich samotných, ale aj celú spoločnosť a vzťahy medzi rôznymi skupinami. V mimoriadnej situácii sú títo ľudia ešte výraznejšie vystavení vylúčeniu a ich pozícia sa zhoršuje. Ukázalo sa tiež, že nie všetci platia za súčasnú koronakrízu rovnakú cenu. Situácia výrazne negatívnejšie dopadla na ľudí, ktorí žijú v horších sociálno-ekonomických podmienkach, ľudí bez domova, či tých, ktorí pracujú v menej kvalifikovaných a menej stabilných zamestnaniach. Dopadla najmä na ľudí, ktorí sú z mnohých dôvodov znevýhodnení v prístupe k rôznym právam a z ktorých mnohí majú zároveň aj menšinovú príslušnosť.

V čase pandémie vznikla nová vláda, ktorá vypracovala a v apríli 2020 predložila na schválenie parlamentu svoje rozsiahle programové vyhlásenie (ďalej len PVV). Pozreli sme sa, aké zámery a opatrenia naformulovala vo vzťahu k rôznym menšinám.

Vláda sa zaviazala podporovať národnostné menšiny

Vo vzťahu k národnostným menšinám nájdeme vo vládnom programe celú časť, ktorá je im venovaná⁸⁶ a v ktorej vláda deklaruje, že ich bude podporovať a chrániť. Nebude obmedzovať alebo rušiť práva, ktoré už národnostné menšiny nadobudli. Konkrétne chce prijať zákon o národnostných menšinách a zväzi zriadenie Úradu pre národnostné menšiny. Zriadenie tohto úradu však podmieňuje zrušením postu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny a prekvapujúco tiež Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Nie je jasné, prečo vláda plánuje v prípade vzniku nového úradu zrušiť spomínanú radu vlády, ktorej záber je výrazne širší než len postavenie a práva národnostných menšín. Na inom mieste v PVV pritom vláda deklaruje zámer zachovať existujúce poradné orgány.⁸⁷ Zostáva len dúfať, že zámer zrušiť radu sa do PVV dostal omylom pod časovým tlakom v krízovej situácii.

PVV obsahuje aj samostatnú časť venovanú podpore národnostného školstva a podpore kultúry národnostných menšín (o ktorej píšeme nižšie). V oblasti národnostného školstva plánuje posilniť kvalitu a odborné zázemie národnostných škôl, chce zlepšiť prípravu pedagógov, zmodernizovať učebné materiály, zlepšiť využívanie digitálnych technológií a upraviť didaktiku slovenského jazyka ako druhého jazyka. Plánuje ponechať malotriedky vyučujúce v jazyku národnostných menšín.

Ambiciózne plány v zlepšovaní situácie Rómov a pretrvávajúci paternalizmus

Programové vyhlásenie sa podrobne venuje aj situácii Rómov.⁸⁸ Vláda sa chce zamerať na znižovanie chudoby, zlepšenie infraštruktúry a prístupu k pitnej vode. Formuluje zámery aj pre ďalšie oblasti, ako je zvýšenie zamestnanosti, zlepšenie prístupu k zdravotnej starostlivosti a sadu opatrení pre oblasť vzdelávania Rómov. Najmä pre oblasť vzdelávania vláda naformulovala viaceré opatrenia, ako napríklad zaškolenie rómskych detí v materských školách už od 3 rokov či zastavenie neoprávneného zaraďovania rómskych detí do špeciálnych škôl. Ďalej chce podporovať, aby rómske deti absolvovali celé vzdelávanie na základných školách a pokračovali vo vzdelávaní na stredných školách.

Čo sa týka vzdelávania celkovo (nielen vo vzťahu k Rómom alebo iným národnostným menšinám), je možné vnímať pozitívne, že vláda deklaruje zámer vypracovať stratégiu inkluzívneho prístupu na všetkých úrovniach vzdelávania, snahu znížiť segregáciu vo vzdelávaní a podporí aj zaškolenie detí so zdravotným znevýhodnením a detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v materských školách. Hoci sú tieto opatrenia už pomerne dlho známe a potrebné, sú málo konkrétne a nateraz je nejasné, akú konkrétnu podobu budú mať. Rovnako bude zaujímavé sledovať, ako sa vláde podarí tieto zámery presadiť, keďže oblasť vzdelávania je z veľkej časti v kompetencii samospráv. Dôležitou otázkou je aj to, z akých zdrojov bude svoje zámery financovať, čo môže byť problematické najmä vzhľadom na hroziacu ekonomickú krízu v súvislosti s pandémiou koronavírusu.

Pre oblasť zvýšenia zamestnanosti Rómov vláda nemá taký podrobný program ako pre oblasť vzdelávania. Plánuje podporiť vznik sociálnych podnikov, vzdelávacích programov pre ľudí z marginalizovaných rómskych komunít, aby sa preškolili a získali pracovné zručnosti, a chce pokračovať aj v programoch aktivačných prác. Otázne je, či tieto opatrenia napomôžu dlhodobo nezamestnaným a znevýhodneným uchádzačom o prácu získať zamestnanie a dostať sa tak na bežný trh práce. Experti upozorňujú, že v tomto smere vláda neprináša inováčnejšie opatrenia, keďže sa nechystá zrušiť neefektívne aktivačné práce. Zámer zaviesť inkluzívne opatrenia na trhu práce napríklad v podobe medzitrhu práce nemá charakter jasného záväzku.⁸⁹

Vláda sa v programovom vyhlásení nevyhla ani paternalistickému prístupu vo vzťahu k Rómom. Hoci hovorí, že sa chce zamerať na zvýšenie sebestačnosti príslušníkov rómskych komunít a ich integráciu, navrhuje opatrenia, ako napríklad vyplácanie sociálnych dávok v týždňových intervaloch na účet v banke a nie v hotovosti, vyplácanie príspevku na dieťa neplnoletým matkám na účet v banke, pričom finančné prostriedky budú viazané na výdavky na dieťa, zaviesť automatické platby za bývanie z účtu prijímateľa sociálnych dávok a pod.⁹⁰ Sú to opatrenia, ktoré sú postavené na vnímaní Rómov ako neschopných manažovať svoje finančné prostriedky, a preto je potrebné ich penalizovať za to tým, že budú obmedzovaní vo svojich výdavkoch. Navyše je otázne, či tieto opatrenia budú mať nejaký vzdelávací charakter a po ich

realizácii budú prijímatelia sociálnych dávok naozaj sebestačnejší a lepšie zorientovaní v oblasti využívania svojich financií.

Ako pozitívne možno vnímať to, že sa vláda okrem zlepšovania situácie Rómov chce zasaďovať aj za zlepšovanie celospoločenského vnímania Rómov a budovanie vzájomnej občianskej spolupatričnosti. Opäť pomerne všeobecné vyjadrenie, ktoré však dáva priestor na realizáciu symbolickej politiky uznania, ktorá je taká zriedkavá a potrebná na zlepšenie vzťahov medzi rómskou menšinou a majoritou.

Kultúra menšín pravdepodobne zachová status quo

Vláda sa tiež vo svojom programe zaväzuje podporovať kultúru menšín,⁹¹ hoci z obsahu príslušnej časti je zrejmé, že tým myslí najmä kultúru národnostných menšín, ktorá podľa PVV zvyšuje kultúrnu diverzitu regiónov. Plánuje zreformovať legislatívny rámec, inštitucionálne zabezpečenie a pripraviť strategické dokumenty. Konkrétne sa chystá najmä zachovať Fond na podporu kultúry národnostných menšín, podporovať kultúrne inštitúcie národnostných menšín, menšinové vysielanie v RTVS, podporovať kultúrnu diverzitu a pod. Formulované zámery a opatrenia sú teda skôr zamerané na udržania súčasného stavu v oblasti podpory kultúry národnostných menšín a jeho drobné korekcie než na nejaké výraznejšie zmeny. Progresívnejšie vyznieva len snaha zaviesť používanie jazykov národnostných menšín na úradoch samosprávnych krajov. V časti o podpore kultúry menšín sa tiež ocitli opatrenia a zámery v oblasti štátneho jazyka, čo pôsobí zmätočne.

Ostatné menšiny a cudzinci ostávajú na okraji záujmu

Ďalšie menšiny sú v PVV reflektované len veľmi málo alebo vôbec. Máme na mysli napríklad cudzincov, ktorí na Slovensku dočasne alebo trvalo žijú a už v súčasnosti tvoria približne 2,7 % populácie Slovenska.⁹² PVV cudzincov alebo tzv. nové menšiny spomína v časti o podpore kultúry menšín, keď explicitne hovorí, že bude podporovať aj kultúrne aktivity tzv. nových menšín. Vláda sa v PVV vyjadruje k téme migrácie, ale len v tom zmysle, že bude presadzovať oprávnené záujmy SR v oblasti migračnej politiky a prijme koncepciu migračnej politiky na nadchádzajúce obdobie.⁹³ Migráciu vníma skôr ako hrozbu než ako príležitosť, keď uvádza, že bude presadzovať opatrenia založené na ochrane vonkajších hraníc EÚ, návratovú politiku a riešenie príčin migrácie v krajinách pôvodu, odmieta povinné relokácie a pod.⁹⁴

Výpovedné pre budúcnosť menšinovej politiky je nielen to, čo vláda plánuje vo svojom funkčnom období presadiť, ale aj to, čomu sa v programovom vyhlásení nevenuje. Jednou z tém, ktorej sa vôbec nedotkla, je postavenie a situácia ľudí s menšinovou sexuálnou orientáciou. Naopak, niektoré opatrenia skôr indikujú ešte výraznejší regres v tejto oblasti, najmä spomínaná úvaha o zrušení Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť (ktorej jeden z výborov sa týka práve sexuálnych menšín), ako aj redukovanie podpory kultúry menšín na podporu kultúry národnostných menšín.

Predstavitelia mimovládnych organizácií sa zhodujú na tom, že v mnohých smeroch je možné PVV vnímať pozitívne. Vláda sa hlási k podpore ľudských práv, spolupráci s mimovládnyimi organizáciami a k iniciatíve za otvorené vládnutie. Ráta s participáciou občianskeho sektora na tvorbe verejných politík,⁹⁵ hoci priamo neformuluje záväzok zvýšiť participáciu menšín na ich tvorbe. Zámer úzko spolupracovať s mimovládnyimi organizáciami možno vnímať pozitívne, keďže mnohé pôsobia v rôznych oblastiach týkajúcich sa menšín alebo sa priamo snažia príslušníčky a príslušníkov menšín zapojiť do riešenia ich situácie. Problematickým aspektom PVV je jeho nízka konkrétnosť v mnohých oblastiach, reálne zhodnotenie zdrojov a možností realizácie opatrení a nízka reflexia dopadov súčasnej koronakrízy. Je teda namieste zamyslieť sa nad tým, či sa naozaj podarí presadiť mnohé zo zámerov formulovaných vo vládnom programe a či bude možné na konci volebného obdobia skonštatovať, že sa pozícia menšín zlepšila a sú menej zraniteľné vo vzťahu k takým krízovým situáciám, akou je aj súčasná pandémia koronavírusu.

POTREBUJE SLOVENSKO ZÁKON O NÁRODNOSTNÝCH MENŠINÁCH? AK ÁNO, PREČO A AKÝ?

Svetluša Surová

Pod právami národnostných menšín sa vo všeobecnosti rozumejú práva na vyjadrovanie, zachovanie a rozvíjanie ich identity. Otázka znie, ako optimálne zabezpečiť tieto práva pre príslušníkov národnostných menšín. Sú základné princípy liberálnej demokracie, ľudské a individuálne občianske práva postačujúce alebo si menšinové práva vyžadujú špecifickú právnu úpravu a ustanovenie osobitných kolektívnych práv?

Právam národnostných menšín a ich ochrane sa začal začiatkom 90. rokov minulého storočia prisudzovať kľúčový význam pre stabilitu, demokraciu, bezpečnosť a mier.⁹⁶ Predpokladalo sa, že udelením osobitných práv národnostným menšinám sa obmedzia potenciálne destabilizačné efekty, ktoré by mohli vzniknúť v súvislosti s ich nespokojnosťou s územným usporiadaním. Na pôde Organizácie spojených národov (OSN), ako aj Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) presadzujú názor, že propagácia a ochrana práv osôb patriacich k národnostným alebo etnickým, náboženským a jazykovým menšinám prispieva k politickej a sociálnej stabilite štátov, v ktorých tieto menšiny žijú, a k posilňovaniu priateľstva a spolupráce medzi národmi a štátmi.⁹⁷ Takéto vnímanie menšín patrí do tzv. bezpečnostného diskurzu, ktorý sa pozerá na národnostné menšiny ako na potenciálnu hrozbu pre štátnu bezpečnosť, suverenitu a teritoriálnu integritu. V európskej histórii sa na rôzne menšiny dlho pozeralo ako na prekážku budovania štátov a národov. Avšak aj dnes sú menšiny v niektorých štátoch vnímané ako hrozba pre sociálnu kohéziu a pre verejné dobro sociálnych štátov.⁹⁸

Na medzinárodnej úrovni sa pritom začala presadzovať aj myšlienka, že pluralitná a skutočne demokratická spoločnosť by mala nielen rešpektovať identitu príslušníkov národnostných menšín, ale aj vytvárať primerané podmienky na jej vyjadrovanie, zachovanie a rozvíjanie.⁹⁹ Na pôde Rady Európy sa menšinové práva považujú za súčasť ľudských práv. Prevláda tu názor, že ustanovením špecifických práv pre osoby patriace k národnostným menšinám sa umožní ich plná participácia, rovnosť v spoločnosti a ich ochrana pred asimiláciou.

Podľa liberálnej teórie menšinových práv je udelenie osobitných práv pre menšiny otázkou spravodlivosti.¹⁰⁰ Podľa Kymlicku si národnostné a etnické skupiny môžu nárokovať i kolektívne práva, akými sú právo na samosprávu, polyetnické práva a osobitné práva na reprezentáciu.¹⁰¹

Na Slovensku v súčasnosti prebieha diskusia, či je vôbec potrebná osobitná legislatíva, ktorá by upravovala menšinové práva. Kým splnomocnenec pre národnostné menšiny László Bukovszky a predstavitelia jednotlivých menšín sú za prijatie osobitného menšinového zákona, ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí (MZVEZ) a bývalý minister Miroslav Lajčák boli proti tomu. Nová vláda SR sa vo svojom programovom vyhlásení zaviazala, že prijme osobitný zákon o postavení národnostných menšín.¹⁰²

Kontext debaty

Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny spolu so zástupcami národnostných menšín chcú presadiť samostatný zákon, ktorý by zjednotil rozdrobenú právnu úpravu v menšinovej oblasti a komplexne zadefinoval práva národnostných menšín. Na príprave koncepcie zákona o národnostných menšinách začali pracovať v roku 2019.¹⁰³

23. januára 2020 prijal Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny (ďalej len výbor) zásadné stanovisko k návrhu legislatívneho zámeru zákona o národnostných menšinách (ďalej len návrh legislatívneho zámeru). Po schválení návrhu legislatívneho zámeru samostatného zákona o národnostných menšinách odporučil výbor Rade vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť predložiť tento návrh vláde SR.¹⁰⁴ Udialo sa tak aj napriek zamietavému stanovisku MZVEZ SR k tomuto zámeru. Návrh mal byť predložený vláde na zasadnutí 2. októbra 2020.

Zástupkyňa MZVEZ SR Barbara Illková, generálna riaditeľka sekcie medzinárodno-právnej, konzulárnej a krízového manažmentu MZVEZ SR, tlmočila na zasadnutí výboru stanovisko dnes už bývalého ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí SR Miroslava Lajčáka. Bývalý minister v liste adresovanom splnomocnencovi pre národnostné menšiny namietal, že návrh legislatívneho zámeru zavádza kolektívne práva menšín a samosprávne orgány v oblasti školstva, kultúry, používania jazyka, hospodárskeho a sociálneho života. Výhrady mal i k používanej terminológii v návrhu, najmä k pojmu „práva národnostných menšín“, ktorý sa podľa neho nepoužíva na pôde medzinárodných organizácií, akými sú Rada Európy, Európska únia a Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, a ani v Ústave SR, kde sa používa slovné spojenie „práva občanov patriacich k národnostným menšinám“.¹⁰⁵

Koncom januára tohto roku vydalo MZVEZ SR aj vyhlásenie pre TASR k legislatívnemu zámeru samostatného zákona o národnostných menšinách, kde boli hlavné výhrady ministra zahraničných vecí k návrhu legislatívneho zámeru zopakované. Ministerstvo ďalej uviedlo, že z ústavy nevyplýva, že by práva národnostných menšín mali byť upravené jednou vnútroštátnou právnou normou.¹⁰⁶

Predkladatelia legislatívneho zámeru zákona o národnostných menšinách v jeho zdôvodnení argumentujú práve opačne, že Ústava SR prijatie menšinového zákona predpokladá. Ako ďalšie dôvody na prijatie zákona o národnostných menšinách uvádzajú rozdrobenú právnu úpravu v otázke práv národnostných menšín, ktorá je

skôr prekážkou pri uplatňovaní práv a potrebe vytvorenia komplexného a stručného zákona, ktorý bude optimálny pre príslušníkov národnostných menšín.¹⁰⁷

Nová vláda chce prijať osobitný zákon o postavení národnostných menšín práve ako „záruku uplatňovania menšinových práv vyplývajúcich z Ústavy SR“.¹⁰⁸ Nový zákon by mal špecifikovať menšinové práva garantované ústavou, umožniť ich aplikáciu v praxi a zabrániť asimilácii menšín.

Ako to teda je? Potrebuje Slovensko samostatný zákon o národnostných menšinách? Na zodpovedanie týchto otázok je potrebné preskúmať niekoľko aspektov. Po prvé, ako vnútroštátny právny poriadok upravuje práva národnostných menšín; po druhé, aké má Slovensko medzinárodné záväzky v oblasti ochrany menšinových práv a po tretie, či domáca legislatíva a medzinárodné dokumenty, ku ktorým Slovenská republika pristúpila, predpokladajú prijatie samostatnej menšinovej legislatívy.

Úprava práv národnostných menšín v súčasnej slovenskej legislatíve

Práva národnostných menšín na Slovensku sú upravené Ústavou SR (ďalej len ústava),¹⁰⁹ medzinárodnými zmluvami, akými sú Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín (ďalej len rámcový dohovor alebo dohovor) a Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov (ďalej len charta),¹¹⁰ ktorými je Slovensko viazané, jednotlivými zákonmi¹¹¹ a nariadeniami vlády.¹¹²

Ústava SR upravuje práva národnostných menšín a etnických skupín v článkoch 33 a 34. Menšinové práva garantuje ústava len občanom SR, ktorí patria k národnostným menšinám a etnickým skupinám. Patrí sem právo na všestranný rozvoj, konkrétne rozvoj vlastnej kultúry, jazykové práva, čiže právo rozširovať a prijímať informácie v materinskom jazyku a právo združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie.

Ústava explicitne garantuje občanom-príslušníkom národnostných menšín právo vzdelávať sa vo svojom jazyku, používať svoj jazyk v úradnom styku a určité participatívne práva. To znamená, že občania patriaci k národnostným alebo etnickým skupinám majú právo zúčastňovať sa na riešení vecí, ktoré sa ich týkajú. Podrobné informácie o týchto právach, ako i podmienky ich realizácie majú byť podľa ústavy ustanovené zákonom.

Participatívne práva, ktoré garantuje ústava príslušníkom národnostných menšín a etnických skupín, nie sú upravené žiadnou legislatívnou normou. Ústava garantuje toto právo občanom-príslušníkom národnostných menšín, ale nekonkretizuje nositeľov týchto práv. Majú toto právo všetci príslušníci národnostných a etnických menšín? Ak áno, ako si ho môžu v praxi realizovať? Priamo, prostredníctvom volebných alebo nominovaných zástupiteľov? Ak prostredníctvom zástupiteľov, ako sú títo zástupitelia volení, či záujmy majú hájiť a komu sa majú za svoju činnosť zodpovedať? Z ústavy tiež nie je jasné, na riešení ktorých konkrétnych vecí majú menšiny právo participovať.

Analýza vnútroštátnej slovenskej legislatívy poukazuje na to, že len dva špecifické zákony upravujú práva príslušníkov národnostných menšín. Ide o zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín a zákon č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Ostatné zákony, ako napr. tzv. antidiskriminačný zákon, školský zákon, zákon o matkách, zákon o mene a priezvisku a volebné zákony okrem iného obsahujú aj ustanovenia týkajúce sa národnostných menšín, ale neupravujú menšinové práva ako také.¹¹³

Medzinárodné dohovory a ich postavenie v slovenskom právnom systéme

Teraz sa pozrieme na to, k akým medzinárodným dohovorom v oblasti ochrany práv národnostných menšín Slovenská republika pristúpila, aké je ich postavenie v slovenskom právnom poriadku a aký majú tieto dohovory vzťah k vnútroštátnemu právu. Predtým je potrebné zdôrazniť, že sa otázka národnostných menšín po roku 1990 znovu stala predmetom záujmu medzinárodného spoločenstva.¹¹⁴ Vytváranie minimálneho štandardu ochrany práv národnostných menšín v tomto období na pôde medzinárodných organizácií, akými sú Organizácia spojených národov (OSN), Rada Európy (RE), Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE), a dokonca i v iniciatíve Európskej únie (EÚ), znamenalo vnímanie národnostných menšín ako subjektu medzinárodných vzťahov. Ide o významnú zmenu od ukončenia studenej vojny, počas ktorej bola otázka menšín predovšetkým vnútornou záležitosťou štátov.

V deväťdesiatych rokoch minulého storočia Slovenská republika prijala a ratifikovala Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín, ktorý začal platiť na jej území od roku 1998. Tento dokument, ktorý bol v roku 1995 schválený na pôde Rady Európy, sa považuje za najdôležitejší dokument upravujúci postavenie a ochranu práv národnostných menšín. Význam tohto dokumentu spočíva v jeho právnej záväznosti. Zatiaľ čo napríklad Deklarácia OSN o právach osôb patriacich k národnostným alebo etnickým, náboženským a jazykovým menšinám z roku 1992 predstavovala politicky záväzný dokument, rámcový dohovor predstavuje medzinárodno-právny dohovor. Cieľom tohto dohovoru je vytvoriť medzinárodný štandard ochrany práv národnostných menšín.

Slovensko pristúpilo aj k ďalšiemu dokumentu Rady Európy, k Európskej charte regionálnych alebo menšinových jazykov. Charta bola prijatá na pôde Rady Európy ešte pred rámcovým dohovorom v roku 1992. Tento dokument kladie dôraz na kultúrnu rozmanitosť a zachovanie kultúrneho dedičstva.

Rámcový dohovor aj charta predstavujú medzinárodnoprávne dokumenty, ktoré sú pre Slovenskú republiku záväzné. Aké je ich postavenie v slovenskom právnom systéme? Podľa čl. 7, odseku 5 Ústavy SR medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi.¹¹⁵

Tento článok ústavy bol prijatý novelou ústavy z roku 2001 a začal platiť od 1. júla 2001.¹¹⁶ Novela stanovila v článku 154c, že všetky medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré Slovensko ratifikovalo pred jej účinnosťou, zostávajú súčasťou slovenského právneho poriadku a majú prednosť pred zákonom len vtedy, ak zabezpečujú väčší rozsah ústavných práv. Takéto ustanovenie spôsobuje problém vytvárania dvojitého štandardu v oblasti ľudsko-právnych dohovorov, najmä pokiaľ ide o rámcový dohovor a chartu. Pokiaľ ide o iné medzinárodné zmluvy ratifikované pred nadobudnutím účinnosti ústavnej novely, sú súčasťou slovenského právneho poriadku len vtedy, ak tak ustanoví zákon.¹¹⁷

Z uvedeného vyplýva, že rámcový dohovor, ktorý vstúpil do platnosti v roku 1998, má prednosť pred zákonmi, len ak zabezpečuje väčší rozsah práv, ako sú práva garantované ústavou alebo ak tak ustanovuje osobitný zákon. Ktorá odpoveď je správna, nie je vôbec jednoznačné. V súvislosti so vzťahom medzi medzinárodným a vnútroštátnym právom sa vynára viacero otázok: zabezpečuje rámcový dohovor väčší rozsah práv príslušníkom národnostných menšín ako slovenská ústava? Má tento dohovor prednosť pred slovenskými zákonmi? Keďže charta vstúpila do platnosti koncom roku 2001 a po nadobudnutí účinnosti novely ústavy, má prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky. Je však otázne, či majú medzinárodnoprávne dohovory upravujúce ľudské práva a slobody, prijaté a ratifikované po 1. júli 2001, prednosť aj pred Ústavou SR a nie je jasné, ako majú byť aplikované v praxi. Všetky tieto otázky spôsobujú právnu neistotu v súvislosti s postavením a statusom rámcového dohovoru a charty v slovenskom právnom systéme.

Teraz sa pozrieme na to, aké záväzky vyplývajú pre Slovensko v oblasti ochrany menšinových práv z týchto dvoch záväzných medzinárodnoprávných dohovorov.

Medzinárodnoprávne záväzky v oblasti ochrany menšinových práv

Záväzky v oblasti ochrany práv národnostných menšín plynú Slovensku najmä z dvoch medzinárodných zmlúv, ku ktorým Slovensko pristúpilo. Ide o dokumenty Rady Európy, a to Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín a Európsku chartu regionálnych alebo menšinových jazykov.

Jedným z argumentov MZVEZ SR pre zamietavé stanovisko k legislatívnemu návrhu samostatného zákona o národnostných menšinách bol ten, že platná právna úprava na Slovensku o právach národnostných menšín je v súlade s medzinárodnými záväzkami Slovenska.

Slovenská republika bola druhým štátom hneď po Rumunsku, ktorý v roku 1995 ratifikoval rámcový dohovor.¹¹⁸ Ako bolo už spomínané, ide o právne záväzný dokument zaoberajúci sa ochranou práv národnostných menšín. Záväznosť rámcového dohovoru spočíva v tom, že zaväzuje štáty, aby prijali vhodné legislatívne opatrenia na ochranu práv národnostných menšín žijúcich na ich území. Tento dohovor nezakladá priamo práva jednotlivcom alebo skupinám.

Podľa komentára k rámcovému dohovoru ustanovenia tohto dohovoru nie sú priamo aplikovateľné v praxi.¹¹⁹ **To znamená, že jednotlivé články dohovoru musia byť ustanovené národnou legislatívou, aby mohli byť v praxi implementované.** Podľa Preambuly rámcového dohovoru sa všetky signatárske štáty zaviazali, že zásady stanovené v tomto dohovore budú vykonávať prostredníctvom vnútroštátnej legislatívy a konkrétnych vládnych politík.

Slovensko však doposiaľ neprijalo všeobecný zákon na ochranu národnostných menšín. Kvôli tejto skutočnosti sa ako veľmi problematická javí aplikácia jednotlivých zásad stanovených v dohovore v praxi. Väčšina ustanovení v rámcovom dohovore nemá samovykonávajúci charakter. Dohovor obsahuje zásady z oblasti menšinových práv, ktoré sú definované len veľmi všeobecne a vágne. Niektoré ustanovenia v dohovore týkajúce sa všeobecných ľudských práv, akým je napríklad právo na rovnosť, slobodu vyjadrovania sa alebo právo združovania sa, môžu mať samovykonávajúci účinok. Väčšina ustanovení týkajúcich sa menšinových práv, ktoré dohovor ustanovuje, si vyžaduje inkorporáciu do vnútroštátneho právneho poriadku. Rámcový charakter dohovoru si vyžaduje dodatočné právne inštrumenty na národnej úrovni, aby mohli byť ustanovenia dohovoru plne účinné.¹²⁰

Analýza Európskej charty pre regionálne alebo menšinové jazyky poukazuje, že charta má za cieľ ochranu a podporu regionálnych a menšinových jazykov, nie jazykových menšín. Charta nemá za cieľ stanovenie práv etnických a/alebo kultúrnych skupín, ale chce ochraňovať a podporovať regionálne alebo menšinové jazyky ako také. Inými slovami, aj napriek tomu, že existujú oficiálne jazyky, nemali by byť tieto nijako nadradené voči menšinovým jazykom.¹²¹ Existencia jedného a nadradeného štátneho jazyka môže obmedzovať výkon nielen menšinových práv, ale i občianskych práv.

Charta, podobne ako rámcový dohovor, obsahuje základné princípy a zásady nevyhnutné na vytvorenie vhodného rámca pre zachovanie menšinových alebo regionálnych jazykov. Na základe týchto princíпов majú štáty budovať politiky a legislatívu. Mnohé ustanovenia charty obsahujú viacero možností úprav, z ktorých si štáty môžu vybrať pri ich transponovaní do vnútroštátnej legislatívy.

Štáty najprv určia, na ktoré jazyky sa budú jednotlivé opatrenia vzťahovať.¹²² Potom si môžu vybrať z navrhnutých šesťdesiatich ôsmich konkrétnych opatrení najmenej tridsaťpäť, ktoré podporujú používanie regionálnych alebo menšinových jazykov v siedmich oblastiach verejného života: vzdelanie, súdy, administrácia, médiá, kultúra, ekonomický a sociálny život, cezhraničná kooperácia.¹²³

Záver

Ústava SR upravuje práva príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín len vo veľmi všeobecnej rovine a v úzkom zmysle slova. Z ústavy však jednoznačne vyplýva povinnosť ustanoviť osobitným zákonom charakter a výkon týchto práv.

V súčasnosti sú na Slovensku upravené len jazykové práva a financovanie kultúry národnostných menšín dvomi osobitnými špecifickými zákonmi. Ostatné zákony, aj keď sa dotýkajú niektorých z práv národnostných menšín, neustanovujú menšinové práva ako také.

Slovenská republika pristúpila k dvom medzinárodným dohovorom, z ktorých jej plynú záväzky v oblasti ochrany práv národnostných menšín a menšinových jazykov. Na realizáciu ustanovení a princípov z týchto dohovorov je však potrebné prijať právne normy na národnej úrovni. Väčšina ustanovení, ktoré sa týkajú postavenia a práv národnostných menšín z týchto dokumentov, si vyžaduje inkorporáciu do vnútroštátneho slovenského právneho systému. Za optimálnu implementáciu medzinárodného práva sa považuje práve legislatívna inkorporácia medzinárodných pravidiel.

Existujúca legislatíva upravujúca menšinové práva je v súčasnosti nejednoznačná a nepostačujúca. Slovensko potrebuje legislatívu na úpravu postavenia a ochrany práv príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín. Prijatie novej legislatívy je nevyhnutné na implementáciu konkrétnych práv garantovaných Ústavou SR, ako i na efektívne plnenie medzinárodnoprávných záväzkov Slovenskej republiky v oblasti menšinových práv. Nemusí ísť pritom o prijatie jedného zákona. Môže ísť o prijatie viacerých právnych noriem.

Okrem právnych argumentov existujú ďalšie dôvody na prijatie menšinovej legislatívy. Práva národnostných menšín predstavujú súčasť ľudských práv a umožňujú menšinám prežitie, zachovanie a rozvoj ich identity, plnú rovnosť, ochranu pred asimiláciou, plné využitie vlastného potenciálu, možnosť rozhodovať o veciach, ktoré sa ich týkajú, a vlastných životoch, slobodne a šťastne žiť. Národnostnú, etnickú, kultúrnu, jazykovú a náboženskú diverzitu treba vnímať ako pozitívnu hodnotu v spoločnostiach.

Diskusia o novej legislatíve by mala byť otvorená, transparentná a inkluzívna. Do tejto debaty majú byť privolaní zástupcovia jednotlivých menšín, široká, ako i odborná verejnosť a predstavitelia štátnej a verejnej správy. Treba pritom zdôrazniť, že samotný spôsob implementácie menšinových práv môže mať veľký vplyv na ich realizáciu v praxi. Preto je potrebné, aby schválené legislatívne opatrenia boli konkrétne, jasné a jednoznačné. Nová legislatíva musí zodpovedať hlavne potrebám národnostných menšín a etnických skupín.

Práva národnostných menšín sú dôležité ako pre zachovanie identity príslušníkov národnostných menšín, tak z hľadiska slobody, ktorú by mal mať každý jednotlivec pri rozhodovaní o svojej identite, ako i pri snahe o jej zachovanie a rozvíjanie. Na dosiahnutie tohto cieľa sa javí ako minimálna požiadavka adekvátna ústavnoprávna ochrana práv národnostných menšín. Ústavné a zákonné ustanovenia sú dôležité pre práva národnostných menšín, ale nie sú postačujúce. Veľmi dôležitý je aj vzájomný vzťah medzi väčšinovým a menšinovým obyvateľstvom. Spolunažívanie väčšinového a menšinového obyvateľstva sa musí niesť v duchu vzájomnej akceptácie, rešpektu a tolerancie.

PREČO JE ZÁKON O OBČIANSTVE DÔLEŽITÝ A AKO SÚVISÍ S MENŠINAMI

Svetluša Surová

Občianstvo zahŕňa právnu, spoločenskú, ale i politickú dimenziu. Právna dimenzia sa týka práv a povinností občanov. Spoločenský a politický rozmer zahŕňa budovanie určitého politického spoločenstva s osobitnou identitou. Koncept občianstva je veľmi dôležitý pre demokraciu, rovnosť a súdržnosť v spoločnosti. Na druhej strane môže občianstvo fungovať aj v kontexte, ktorý podporuje neliberálne praktiky, nerovnosti, diskrimináciu a podriadenosť určitých skupín ľudí. V postkomunistických krajinách boli procesy budovania štátov a národov často sprevádzané vylúčením rôznych menšín (pozri nižšie). Preto je veľmi dôležité skúmať zákony o občianstve tak z hľadiska rovnosti a spravodlivosti, ako i z menšinovej perspektívy.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky pripravuje novelu zákona o občianstve a v súčasnosti vyhodnocuje pripomienky z medzirezortného konania. Podľa tlačového odboru ministerstva vnútra návrh nového zákona by mal byť predložený na rokovanie vlády v januári 2021.

V tomto článku analyzujeme ešte stále platný zákon o občianstve, ktorý bol namierený proti maďarskej menšine na Slovensku, a jeho účinky v praxi. Rozbor pripravovanej novely o občianstve sa zameria na dôležité zmeny, ktoré sa majú novelou zaviesť, a ich dopad na menšiny. Analýze bude predchádzať krátke vysvetlenie koncepcie občianstva.

Občianstvo ako demokratický, ale i vylučujúci koncept

Občianstvo je pojem pochádzajúci ešte zo starovekých Atén a Ríma, ktorý od svojho vzniku po súčasnosť prešiel určitým vývojom. V priebehu histórie bolo občianstvo vylučovacím konceptom, ktorý upieral postavenie a práva otrokom, prisťahovalcom, rasovým a etnickým menšinám, a najmä ženám. Menšiny boli v rôznych časových obdobiach predmetom vylúčenia v USA, Európe, ale i inde. Vo východnej Európe bolo po páde komunizmu v roku 1989 vylúčených veľa národnostných, etnických a náboženských menšín, najmä Rómov. V krajinách bývalej Juhoslávie napríklad boli z občianstva vylúčené marginalizované menšiny, najmä Rómovia, a to buď priamou diskrimináciou, alebo kvôli registračným procedúram.¹²⁴ Veľký počet českých Rómov bol zbavený českého občianstva zákonom z roku 1993 po Nežnej revolúcii a rozdelení Československa.¹²⁵ Tam, kde sa občianstvo používalo ako nástroj na budovanie etnického národa a etnického štátu, malo za následok vylúčenie niektorých menšín. V Lotyšsku a Estónsku bolo občianstvo odopierané rusky hovoriacej menšine.¹²⁶

Dnes sú migranti, utečenci a žiadatelia o azyl označovaní za nebezpečných „ostatných“ a „odlišných“, pričom sa oni stali novým predmetom vylučovacích praktík.

Práve migrácia má v súčasnosti značný vplyv na diskusiu o občianstve a zákony o občianstve, a to nielen v Európe, ale aj v ostatných častiach sveta.

Na druhej strane občianstvo tvorí ústredný koncept demokracie, ktorá je založená na princípoch práv, povinností a politickej participácie. Za základné tri princípy občianstva sa považujú: aktivita, členstvo a právny stav, ktorý zahŕňa práva a povinnosti.¹²⁷ Koncept občianstva pramení z rovnostárskej myšlienky rovnosti všetkých občanov pred zákonom a má univerzálne použitie.¹²⁸ Zákonom zaručená rovnosť a vláda zákona sa nepremietajú automaticky do „skutočnej“ rovnosti pre všetkých. Skutočná rovnosť medzi ľuďmi závisí aj od sociálnych štruktúr a celkového politického kontextu v spoločnosti.

Chápanie konceptu občianstva sa v priebehu storočí menilo v závislosti od mnohých faktorov. Existujú rôzne koncepcie občianstva, pričom sa najčastejšie spomínajú liberálna, libertariánska a republikánska.¹²⁹ Odlišné myšlienky občianstva sa prezentujú v tzv. postliberálnych (socializmus, feminizmus, ekológia), postmoderných a multikultúrnych koncepciách. Podľa multikulturalistov môžu byť kultúrne odlišnosti akomodované prostredníctvom osobitných právnych alebo ústavných opatrení, ktoré idú nad rámec základných občianskych práv. Kymlicka¹³⁰ napríklad vo svojej knihe *Multikultúrne občianstvo* navrhol skupinovo-špecifické práva pre národnostné a etnické menšiny: právo na samosprávu, polyetnické práva a špeciálne práva na reprezentáciu.

V praxi zákony o občianstve definujú politické spoločenstvo daného štátu, práva a povinnosti, vzťahy medzi štátom a občanmi, ale i ľuďmi navzájom. Znamená to, že občianstvo má silný vplyv na budovanie politického spoločenstva a členstva v ňom.

Nasledujúca časť analyzuje v súčasnosti platný zákon o občianstve, ktorý prijala vláda Roberta Fica ešte v roku 2010 so silnou sekuritizačnou rétorikou.

Zákon o občianstve – jeho prijatie a dopady v praxi

Otázka občianstva so zreteľom na maďarskú menšinu bola v poslednej dekáde na Slovensku silne sekuritizovaná. V roku 2010 slovenský parlament prijal zákon o štátnom občianstve,¹³¹ ktorý obmedzoval podmienky naturalizácie, a zaviedol nový spôsob straty občianstva aj „*nadobudnutím cudzieho štátneho občianstva na základe výslovného prejavu vôle*“.¹³²

Vláda navrhla novelu zákona o štátnom občianstve ako priamu reakciu na plánované zmeny v udeľovaní občianstva v Maďarskej republike. Vtedajší premiér Robert Fico odôvodnil nové nariadenie „bezpečnostným rizikom“, ktoré pramení z potenciálneho hromadného udeľovania maďarského občianstva občanom Slovenskej republiky.¹³³ Dvojaké štátne občianstvo bolo podľa vtedajšej vlády nežiaducim javom, keďže vytvára štátoprávny vzťah k dvom štátom súčasne.¹³⁴ Medzinárodnoprávna prax však pozná viacnásobné občianstvo, pričom štáty môžu určovať, kto bude ich občanom.¹³⁵ Nejde o výlučnú kompetenciu, keďže legislatíva upravujúca štátne občianstvo musí

byť v súlade s aplikovateľnými konvenciami, medzinárodným obyčajovým právom, ako i všeobecne uznávanými právnymi princípmi.¹³⁶

Vtedajší predseda vlády Robert Fico z dôvodu „závažnosti problému“ a „bezpečnostných hrozieb“ navrhol rokovať o novele v skrátanom legislatívnom konaní. Návrh v parlamente podporili kluby koaličných strán SMER-Sociálna demokracia (SMER-SD), Slovenská národná strana (SNS), Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS), ale aj opozičný klub Kresťanskodemokratické hnutie (KDH). Podľa zákona o rokovacom poriadku slovenského parlamentu môže parlament rozhodnúť o návrhu vlády v skrátanom legislatívnom postupe, ale iba za mimoriadnych okolností.¹³⁷

Pre vládu Roberta Fica bola potreba prijať novelu zákona o štátnom občianstve taká naliehavá, že celý legislatívny proces trval jeden deň. Vláda predložila tento návrh zákona do parlamentu 26. mája 2010 o 11.25 hod., aby bol prerokovaný v skrátanom legislatívnom konaní. Po diskusii bol nový zákon prijatý v ten istý deň o 16.47 hod. 90 hlasmi zo 115 prítomných poslancov.

Prijatie novely, ktorá ustanovila stratu slovenského štátneho občianstva ex lege, čiže automaticky zo zákona v dôsledku nadobudnutia cudzieho občianstva na základe prejavu vôle, podporili všetky parlamentné kluby koaličných strán, teda SMER-SD, SNS, HZDS, ale aj prítomní členovia opozičného klubu KDH. Členovia Strany maďarskej koalície (SMK-MKP) v ten deň neboli na schôdzi parlamentu prítomní.¹³⁸

V ten istý deň maďarský parlament prijal zmeny v zákone o občianstve, ktorými zaviedol preferenčnú naturalizáciu nemaďarských občanov, potomkov maďarských občanov alebo občanov, ktorí majú pôvod v Maďarsku a ovládajú maďarský jazyk.¹³⁹

Novelu zákona o občianstve a otázku straty občianstva pri nadobudnutí cudzieho štátneho občianstva na základe výslovného prejavu vôle riešil i Ústavný súd SR. Poslanec Gábor Gál spolu s tridsiatimi poslancami podali na Ústavný súd SR návrh na začatie konania, či novela zákona o občianstve a jej prijatie v skrátanom legislatívnom konaní boli v súlade s ústavou a zákonmi SR, ako aj v súlade s normami medzinárodných zákonov. Návrh bol ústavným súdom v roku 2014 zamietnutý z procesných dôvodov, lebo v pléne nebol dostatok hlasov na podporu návrhu sudcu spravodajcu alebo protinávrhov iného sudcu.¹⁴⁰

Tri roky po schválení zmien v zákone o občianstve ministerstvo vnútra v médiách avizovalo, že pripravilo ďalšiu novelu spolu s ministerstvom zahraničných vecí, ale aj Radou Európy či vysokým komisárom OBSE pre národnostné menšiny. Podľa medializovaných správ by občania Slovenskej republiky, ktorí by prijali občianstvo iného štátu, na území ktorého majú trvalý pobyt, neprišli o to slovenské.¹⁴¹ Avšak ani v ďalších volebných obdobiach Ficova vláda nepredložila takýto návrh novely o občianstve do parlamentu na hlasovanie a ani ho neukázala verejnosti.

Ficova novela, ktorá mala zbaviť príslušníkov maďarskej menšiny slovenského občianstva pri nadobudnutí maďarského, je tak stále platná. Pozrime sa, aké účinky mala v praxi. Do septembra 2020 prišlo o slovenské občianstvo až 3 470 ľudí. Najčastejšie k strate slovenského občianstva došlo v dôsledku prijatia českého občianstva

(817), nasledovalo prijatie nemeckého (798), rakúskeho (529), britského (378), amerického (178), maďarského (132) a prijatie občianstva ďalších 25 krajín.¹⁴²

Podľa platného zákona o štátnom občianstve majú ľudia povinnosť oznamovať nadobudnutie cudzieho štátneho občianstva obvodnému úradu v sídle kraja, pričom mohli toto oznámenie vykonávať aj prostredníctvom diplomatického alebo konzulárneho úradu v cudzej krajine. Okresný úrad eviduje podľa ministerstva vnútra len oznámenia týkajúce sa tých osôb, u ktorých došlo k strate slovenského občianstva automaticky zo zákona.

V roku 2015 vydalo Ministerstvo vnútra SR pod vedením Roberta Kaliňáka nariadenie o udeľovaní štátneho občianstva z osobitných dôvodov, ktoré umožnilo vrátenie občianstva tým štátnym občanom, ktorí stratili slovenské občianstvo po 1. januári 1993.¹⁴³ Od platnosti tohto nariadenia až do septembra 2020 požiadalo o udelenie slovenského občianstva na základe osobitných dôvodov celkom 1 118 osôb a 1 018 osôb toto občianstvo aj získalo späť, pričom sa momentálne doručuje žiadateľom ešte 28 listín o udelení občianstva z osobitných dôvodov. Ako najčastejšie dôvody na získanie slovenského občianstva na základe osobitných dôvodov žiadatelia uvádzali skutočnosť, že sa ešte stále cítia slovenskými štátnymi občanmi, ale že museli požiadať o prepustenie zo štátneho zväzku z dôvodu udelenia cudzieho občianstva alebo ho stratili automaticky zo zákona dobrovoľným nadobudnutím občianstva cudzieho štátu. Ďalšie dôvody boli tie, že majú na Slovensku rodiny alebo majetok a že sa plánujú vrátiť na Slovensko žiť alebo pracovať.¹⁴⁴

Nová vláda Igora Matoviča z hnutia Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OLANO) spolu s koalíčnými partnermi Sme rodina, Sloboda a solidarita (SaS) a Za ľudí hovorí, že chce vyriešiť problémy, ktoré plynú z účinnosti Ficovej novely o občianstve z roku 2010. Pozrime sa na to, aké zmeny pripravovaná novela zavádza.

Návrh zákona o občianstve novej vlády

Nová vláda Igora Matoviča chce vrátiť slovenské občianstvo tým, ktorí oň prišli na základe platnej legislatívy a chce zjednodušiť podmienky nadobudnutia štátneho občianstva pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Vláda sa zaviazala vo svojom programovom vyhlásení, že „*umožní občanom SR dlhodobo žijúcim na území iného štátu nadobudnúť občianstvo toho štátu bez straty občianstva SR*“.¹⁴⁵ Nový návrh zákona by mal umožniť návrat strateného občianstva na základe európskych štandardov a zároveň získanie štátneho občianstva iného štátu bez straty slovenského, ak túto občianstvo dlhodobo žijú na území iného štátu. Okrem toho by mala novela zmierniť podmienky, za ktorých možno stratiť slovenské občianstvo *ex lege*, čiže zo zákona pri prijatí občianstva cudzieho štátu.¹⁴⁶ Novelu zákona o občianstve pripravuje ministerstvo vnútra a má byť predložená vláde na rokovanie v januári budúceho roka. V súčasnosti ešte stále prebieha vyhodnotenie medzirezortného pripomienkového konania.

Podľa dôvodovej správy občianstvo nepríde o slovenské občianstvo pri prijatí občianstva cudzieho štátu, ak majú na území tohto štátu povolený, registrovaný alebo inak evidovaný pobyt najmenej tri roky v čase nadobudnutia cudzieho štátneho občianstva,

alebo ak nadobudnú občianstvo iného štátu na základe manželstva s cudzím štátnym príslušníkom, narodením, osvojením, alebo ak občianstvo nadobudlo maloleté dieťa.

Mimoparlamentné strany ako MOST-Híd, SMK a Spolupatričnosť, ale i splnomocnenec pre národnostné menšiny László Bukovszky a koalíčný poslanec Ondrej Doštal (SaS) mali výhrady k pripravovanej novele, lebo neumožňuje získanie cudzieho štátneho občianstva bez straty toho slovenského za podmienok, ktoré platili pred prijatím novely z roku 2010.¹⁴⁷

Ani vláda Igora Matoviča sa nevyhla sekuritizačnému prístupu k otázke občianstva. Navrhla totiž zaviesť novú podmienku – že žiadateľ nepredstavuje „*hrozbu pre verejný poriadok alebo bezpečnosť Slovenskej republiky*“ pri udeľovaní štátneho občianstva. Ako sa táto podmienka bude uplatňovať v praxi, nie je ešte jasné. Novela zavádza aj preferenčný prístup k tým, čo majú slovenských predkov. Doteraz bolo možné získať slovenské občianstvo tromi spôsobmi: narodením, adopciou alebo udelením. Nadobudnutie slovenského štátneho občianstva narodením znamená, že občianstvo je získané na základe pôvodu. Uplatňuje sa tu teda princíp *jus sanguinis* a nie bezpodmienečný princíp *jus soli*. Uzákoniť by sa mala tiež podmienka získania slovenského občianstva späť pre tých, ktorí ho stratili v minulosti z vlastnej vôle.¹⁴⁸

Záver

Občianstvo predstavuje veľmi komplexný koncept, ktorý môže byť demokratický, ale zároveň i vylučujúci. O občianstve netreba uvažovať iba v normatívnej, abstraktnej perspektíve. Občianstvo má v skutočnosti vysoko politický význam. Je nevyhnutné sledovať, ako zákony o občianstve, ich vnímanie a praktiky s ním spojené ovplyvňujú otázky rovnosti a spravodlivosti v spoločnosti a či prispievajú k vytváraniu dobrých alebo napätých vzťahov medzi majoritou a menšinami.

V roku 2010 Fico presadil zákon o občianstve, ktorý bol namierený proti maďarskej menšine. Občanov maďarskej menšiny vykresloval ako bezpečnostnú hrozbu a chcel ich zbaviť slovenského občianstva pri nadobudnutí toho maďarského. Nielenže sekuritizoval otázku občianstva a maďarskej menšiny, navyše sa k tejto menšine postavil ako k druhotriednym občanom, ktorých treba potrestať za to, že chcú mať dvojité občianstvo. Prax ukázala, že slovenskí občania prejavili väčšiu vôľu nadobudnúť české, nemecké, rakúske, britské a americké občianstvo než maďarské. Keďže občianstvo okrem vylučujúcej funkcie plní i tú integračnú, čiže vytvára rovných občanov bez ohľadu na ich etnicitu, účinky Ficovej novely sa nakoniec dotkli všetkých občanov rovnako pri získaní cudzieho štátneho občianstva na základe prejavu vlastnej vôle.

Nová vláda Igora Matoviča deklaruje, že chce napraviť problémy z praxe, ktoré plynú z platnosti sporného zákona o občianstve, a že chce zmierniť podmienky, na základe ktorých budú občania prichádzať o slovenské občianstvo pri nadobudnutí cudzieho. Lenže pritom neberie do úvahy záujmy menšiny či odporúčania splnomocnenca pre národnostné menšiny, politických strán, ktoré reprezentujú maďarskú menšinu, ani vlastných koalíčných partnerov. Pripravovaná novela nie je návratom do stavu pred rokom 2010. O slovenské občianstvo nepríde len tí, ktorí získajú občianstvo cudzieho

štátu, s ktorým majú pevné puto prostredníctvom oficiálnej formy pobytu v ňom. Na druhej strane novela zavádza preferenčný princíp na získanie občianstva pre tých, ktorí majú slovenských predkov alebo sú Slováci žijúci v zahraničí. Podobne, ako to urobila Maďarská republika vo svojom zákone o občianstve.

PRA
VIC
OVÝ
PRAVICOVÝ
EXTRÉMIZMUS
EXTR
EMIZ
MUS

PRA VIC OVÝ EXTR EMIZ MUS

ODSÚDENIE KOTLEBU: ĎALŠÍ KROK K POTLAČENIU PRAVICOVÉHO EXTRÉMIZMU

Jana Kadlečíková

Slovensko sa dočkalo odsúdenia predsedu Ľudovej strany Naše Slovensko (ĽSNS) Mariána Kotlebu za trestný čin extrémizmu. Sudkyňa Špecializovaného trestného súdu Ružena Sabová ho 12. októbra 2020 odsúdila na nepodmienečný trest odňatia slobody na 4 roky a 4 mesiace za spáchanie trestného činu založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa paragrafu 421 Trestného zákona. Tento čin spáchal tým, že použil a prezentoval čísla 14 a 88 vo forme daru na sumu 1 488 eur, ktoré odovzdal vybraným rodinám na verejnom podujatí 14. marca 2017, pričom čísla 14 a 88 sú známym neonacistickým symbolom.¹⁴⁹ Kotlebovi priťažilo to, že tento trestný čin spáchal verejne a následne ho medializoval. Sudkyňa ešte začiatkom roka prekvalifikovala obvinenie a súdila obžalovaného nie za prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd (paragraf 422), ale za trestný čin podľa spomínaného paragrafu 421, za ktorého spáchanie môže súd uložiť prísnejší trest. Rozhodnutie súdu je nateraz neprávoplatné, pretože ako Kotleba avizoval, plánuje sa proti rozsudku odvolať.

Spor o povahu ĽSNS

Odsúdenie Kotlebu prišlo po dlhom období, keď on sám, jeho politická strana a jej ďalší prívrženci pôsobili verejne, stali sa súčasťou verejných inštitúcií (Národnej rady, Európskeho parlamentu, Banskobystrického samosprávneho kraja) a ovplyvňovali verejný priestor a politický diskurz svojimi politickými postojmi a názormi.

Za posledné roky sa tak Kotleba a jeho prívrženci priblížili k politickému mainstreamu a snažili sa ukázať, že ich názory nie sú extrémne a že sú si v mnohom podobní s inými politickými stranami, napríklad v postoji k migračnej politike so stranou SMER-SD (táto argumentácia sa mu osvedčila aj v konaní o zrušení ĽSNS pred Najvyšším súdom¹⁵⁰). Ako však správne poukázali znalci vo svojich posudkoch predložených súdu, Kotleba a jeho strana zvykli používať symboly odkazujúce na fašistickú a nacistickú ideológiu a medzivojnový Slovenský štát ako súčasť svojej politickej stratégie.¹⁵¹ Takto sa snažili udržať si svojich pôvodných voličov, ktorým je blízka ich extrémistická podoba, a prilákať aj voličov, ktorí sú viac mainstreamoví. Týmto voličom sa Kotleba javí viac ako bojovník proti „systému“ než extrémista.

Okrem odkazov na fašistickú a nacistickú ideológiu a obdobie Slovenského štátu sú kotlebovci výrazne protimenšinovo zameraní. Opakovane vyvolávajú nenávisť verejnosti voči Rómom, opakujú a posilňujú predsudky voči nim. Sú proti migrácii a migrantom, v poslednom období ich Kotleba viní z toho, že priniesli a rozšírili

koronavírus v Európe.¹⁵² Evidentný je aj ich príklon k antisystémovému a konšpiračnému mysleniu, ktorý sa prejavuje odmietaním EÚ, snahou vidieť za všetkým nejaké sprisahanie (Kotleba označuje súčasnú pandémiu ako „projekt Covid“) a úmyslom posilniť nedôveru ľudí vo verejné a politické inštitúcie. Hoci Kotleba na súde argumentoval, že spomedzi politických strán to nie je LSNS, ale Sme rodina, kto spolupracuje s extrémnou pravícou v Európe, kvôli vyššie spomenutým charakteristikám ju možno označovať za pravicovo-extrémistickú stranu.

Kotleba podľa súdu musel vedieť, čo použité čísla symbolizujú

Hoci sa Kotleba snažil na súde preukázať, že číslo 1488 sa bežne používa a samotný súdny proces vnímal ako kriminalizáciu svojej osoby za to, že sa snažil pomáhať chudobným, súd správne posúdil Kotlebovo konanie v kontexte jeho osobnej histórie a súčasnosti. Argumentoval, že Kotleba vzhľadom na svoju minulosť musel vedieť, čo čísla 14 a 88 znamenajú. Túto sumu nepoužil iba v podobe darov pre chudobné rodiny, ale aj pri poskytnutí dotácií niektorým organizáciám, keď bol ešte predsedom Banskobystrického samosprávneho kraja. Číslo 1488 sa tiež viackrát objavilo v internetovom obchode, na ktorého prevádzke sa v minulosti spolupodieľal. Súd teda skonštatoval, že v jeho prípade toto číslo nebolo použité náhodne. Navyše, ak by nemal zámer propagovať symboly súvisiace s nacistickou a neonacistickou ideológiou, šek by rodinám neodovzdal na verejnom podujatí, ale v súkromí alebo prevodom na ich účet.¹⁵³

V čom je LSNS skutočnou hrozbou?

Čo však nebolo a ani nemohlo byť predmetom dokazovania na súde, je skutočnosť, že Kotleba a LSNS nepredstavujú pre spoločnosť hrozbu len preto, že používajú fašistické symboly, sympatizujú so Slovenským štátom a sú protimenšinovo naladení, ale aj preto, že sa snažia ohroziť demokraciu a demokratické inštitúcie. Demokratické inštitúcie pravicový extrémizmus uznáva iba do tej miery, pokiaľ ich môže využiť na získanie moci. Inak sa snaží spochybňovať alebo podkopávať ich dôveryhodnosť tým, že prichádza s neustálou kritikou, ale neprináša konkrétne návrhy riešenia problémov.

Dobre známe sú rôzne alternatívy existujúcich inštitúcií, s ktorými LSNS v minulosti prišla, napríklad hliadky vo vlakoch, skupovanie pozemkov v Krásnej Hôrke, pomoc rodinám v núdzi a pod. Týmto sa snažila komunikovať, že inštitúcie štátu sú nefunkčné, a teda štát nie je schopný niektoré problémy účinne riešiť. V tejto súvislosti len pripomeňme, že predchodkyňa LSNS Slovenská pospolitost' bola okrem iného zrušená preto, že chcela obmedziť všeobecné volebné právo, čo je v priamom rozpore s demokratickým usporiadaním spoločnosti, ktorého znakom je volebné právo priznané všetkým.

V súčasnosti sa LSNS takto otvorene proti demokratickým inštitúciám nestavia, avšak snaží sa čo najviac vzbudzovať nedôveru a bojovať proti „systému“, napríklad aj svojim aktuálnym postojom k pandémie koronavírusu a prijatým opatreniam (spo-

chybňovanie núdzového stavu, nosenia rúšok, príčin rozšírenia koronavírusu). Hoci Kotleba na súde argumentoval, že LSNS nie je ohrozením pre parlamentný systém demokracie, pre fungovanie verejných inštitúcií takouto hrozbou je, pretože ich neustále spochybňuje a znedôveryhodňuje.

Rozsudok Špecializovaného trestného súdu je, popri rozpustení Slovenskej pospolitosti, odsúdení Milana Mazureka a po trestných konaniach voči niektorým predstaviteľom LSNS, ďalším krokom na ceste k potlačeniu pravicového extrémizmu a ubráneniu demokratického fungovania spoločnosti. Tento rozsudok môže ľuďom a najmä niektorým Kotlebovým voličom signalizovať, že Kotleba nie je len obyčajný antisystémový politik, ale je to nebezpečný človek, ktorého postoje a názory čerpajú z totalitných ideológií, ktoré mali tragické dôsledky obrovských rozmerov. Ďalším krokom by však malo byť rozpustenie jeho politickej strany, ktorá presadzuje politický program, ktorý je v mnohom viac či menej ukotvený v pravicovo-extrémistických názoroch a postojoch. Najvyšší súd v konaní o rozpustení LSNS v apríli 2019 konštatoval, že nemá dostatok dôkazov, že LSNS je priamou hrozbou pre demokraciu.¹⁵⁴ Je už vecou prokuratúry, aby nabudúce dokázala vyargumentovať, prečo LSNS touto hrozbou je.

LITERATÚRA

1. Bednárík, M. a kol. (2020), „Ako v čase krízy zabezpečiť vzdelávanie pre všetky deti“, komentár 1/2020, apríl 2020, Inštitút vzdelávacej politiky, dostupné na: <<https://www.minedu.sk/data/att/16113.pdf>>
2. Gdovinová, D. (2020), „Sú to Lubyovej ľudia, reaguje na kritiku analytikov minister“, Denník N, 21. septembra 2020, dostupné na: <<https://dennikn.sk/2048472/su-to-ludia-lubyovej-reaguje-na-kritiku-analytikov-minister-skolstva/>>
3. Ostertagová, A., Čokyna, J. (2020), Hlavné zistenia z dotazníkového prieskumu v základných a stredných školách počas dištančného vzdelávania, Bratislava, Inštitút vzdelávacej politiky, dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/17338.pdf?fbclid=IwAR3C5m1e7Q6lfd2_DaCfzQF87WmWG4ytaMgR-YgWA3_IP3HEkSR0g5ZVXew>
4. Rafael, V., Krejčíková, K. (2020), Ako zostať blízko na diaľku. Prvé výsledky monitorovania dištančného vzdelávania žiakov z marginalizovaných rómskych komunít počas pandémie COVID 19, Bratislava, EduRoma, dostupné na: <<https://eduroma.sk/docs/ako-zostat-blizko-na-dialku.pdf>>
5. Rafael, V., Krejčíková, K. (2020), Aký je rozdiel medzi „online“ a „offline“ žiakmi z rómskych komunít a čoho sa najviac obávajú po návrate do školy, Bratislava, EduRoma, dostupné na: <<https://eduroma.sk/docs/ako-zostat-blizko-na-dialku-2.pdf>>
6. Ostertagová, A., Čokyna, J. (2020), Hlavné zistenia z dotazníkového prieskumu v základných a stredných školách počas dištančného vzdelávania, Bratislava, Inštitút vzdelávacej politiky, dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/17338.pdf?fbclid=IwAR3C5m1e7Q6lfd2_DaCfzQF87WmWG4ytaMgR-YgWA3_IP3HEkSR0g5ZVXew>
7. Pozri viac na <https://ucimenadialku.sk/online-vzdelavanie/nastroje/teams>
8. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR (2020), „Učítelia v dištančnom vzdelávaní dostanú dáta navyše“, tlačová správa, 24. októbra 2020, dostupné na: <<https://www.minedu.sk/ucitelia-v-distancnom-vzdelavani-dostanu-mobilne-data-navyse/>>
9. Gdovinová, D. (2020), „Gröhling nedostal od Hegera peniaze, za ktoré mali školy lepšie zvládnuť online vyučovanie“, Denník N, 23. októbra 2020, dostupné na: <<https://dennikn.sk/2101917/grohling-nedostal-od-hegera-peniaze-za-ktore-mali-skoly-lepsie-zvladnut-online-vyucovanie-su-za-tym-spory-sas-a-olano/?ref=in>>
10. Zákon č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-245>>
11. Výbor OSN pre práva dieťaťa (2016), Hodnotiaca správa pre Slovensko (CRC/C/SVK/CO/3-5), ods. 44(a).
12. Koník, J. (2016), „Školská inšpektorka: Na východe neveria, že Róm sa zmení, my zo západu sme im na smiech“, Denník N, 3. mája 2016, dostupné na: <<https://dennikn.sk/450374/skolska-inspektorka-vychode-neveria-ze-rom-sa-zmeni-ze-zapadu-smiech/>>
13. FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) (2016), Druhý prieskum o menšinách a diskriminácii v EÚ – vybrané výsledky, s. 27, dostupné na: <<http://fra.europa.eu/en/publication/2016/eumidis-ii-roma-selected-findings>>

14. Amnesty International a European Roma Rights Centre (2017), Lekcia z diskriminácie. Segregácia rómskych detí vo vzdelávaní, Londýn/Budapešť, Amnesty International/European Roma Rights Centre, s. 43, dostupné na: <<https://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2017/02/Amnesty-report-Slovak-WEB.pdf>>
15. Amnesty International a European Roma Rights Centre (2017), Lekcia z diskriminácie. Segregácia rómskych detí vo vzdelávaní, Londýn/Budapešť, Amnesty International/European Roma Rights Centre, dostupné na: <<https://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2017/02/Amnesty-report-Slovak-WEB.pdf>>
16. Kancelária verejného ochrancu práv (2013), Správa verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiakov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, Bratislava, s. 19, dostupné na: <<http://www.vop.gov.sk/files/Sprava%20VOP-Vzdelavanie%20Romov.pdf>>
17. Amnesty International a European Roma Rights Centre (2017), Lekcia z diskriminácie. Segregácia rómskych detí vo vzdelávaní, Londýn/Budapešť, Amnesty International/European Roma Rights Centre, dostupné na: <<https://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2017/02/Amnesty-report-Slovak-WEB.pdf>>
18. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR (2020), 'M. Filipová: Naším cieľom je odstrániť segregáciu rómskych detí', tlačová správa, 17. júna 2020, dostupné na: <<https://www.minedu.sk/m-filipova-nasim-cielom-je-odstranit-segregaciu-romskych-deti/>>
19. Gallová Kriglerová E., Gažovičová, T. (2012), Škola pre všetkých? Inkluzívnosť opatrení vo vzťahu k rómskym deťom, Bratislava, CVEK.
20. Európska únia: Rada EÚ, Smernica Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod, 29. júna 2000, OJ L 180, 19. 7. 2000, dostupné na: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A32000L0043>>
21. Amnesty International a European Roma Rights Centre (2017), Lekcia z diskriminácie. Segregácia rómskych detí vo vzdelávaní, Londýn/Budapešť, Amnesty International/European Roma Rights Centre, dostupné na: <<https://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2017/02/Amnesty-report-Slovak-WEB.pdf>>
22. Jancová, D. (2015), 'Brusel nás viní zo segregácie, vláda argumentuje incestom', SME, 26. mája 2015, dostupné na: <<https://domov.sme.sk/c/7826598/brusel-nas-vini-ze-segregacie-vlada-argumentuje-incestom.html>>
23. Jancová, D. (2015), 'Brusel nás viní zo segregácie, vláda argumentuje incestom', SME, 26. mája 2015, dostupné na: <<https://domov.sme.sk/c/7826598/brusel-nas-vini-ze-segregacie-vlada-argumentuje-incestom.html>>
24. Koník, J. (2016), 'Školská inšpektorka: Na východe neveria, že Róm sa zmení, my zo západu sme im na smiech', Denník N, 3. mája 2016, dostupné na: <<https://dennikn.sk/450374/skolska-inspektorka-vychode-everia-ze-rom-sa-zmeni-ze-zapadu-smiech/>>
25. Jancová, D. (2015), 'Brusel nás viní zo segregácie, vláda argumentuje incestom', SME, 26. mája 2015, dostupné na: <<https://domov.sme.sk/c/7826598/brusel-nas-vini-ze-segregacie-vlada-argumentuje-incestom.html>>
26. Európska komisia (2019), 'October infringements package: key decisions', 10. októbra 2019, Brusel, dostupné na: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/INF_19_5950>
27. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR (2020), 'M. Filipová: Naším cieľom je odstrániť segregáciu rómskych detí', tlačová správa, 17. júna 2020, dostupné na: <<https://www.minedu.sk/m-filipova-nasim-cielom-je-odstranit-segregaciu-romskych-deti/>>
28. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR (2020), 'M. Filipová: Naším cieľom je odstrániť segregáciu rómskych detí', tlačová správa, 17. júna 2020, dostupné na: <<https://www.minedu.sk/m-filipova-nasim-cielom-je-odstranit-segregaciu-romskych-deti/>>
29. Euractiv.sk (2020), 'Ministerstvo školstva pripravuje plán, ako zo vzdelávania odstrániť segregáciu rómskych detí', 29. júna 2020, dostupné na: <<https://euractiv.sk/section/socialna-politika/news/ministerstvo-skolstva-pripravuje-plan-ako-ze-vzdelavania-odstranit-segregaciu-romskych-deti/>>
30. FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) (2020), Coronavirus COVID-19 outbreak in the EU Fundamental Rights Implications, dostupné na: <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/slovakia-report-covid-19-april-2020_en.pdf>; FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) (2020), Coronavirus COVID-19 outbreak in the EU Fundamental Rights Implications, dostupné na: <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/sk_report_on_coronavirus_pandemic_may_2020.pdf>; FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) (2020), Coronavirus COVID-19 outbreak in the EU Fundamental Rights Implications, dostupné na: <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/sk_report_on_coronavirus_pandemic_june_2020.pdf>; FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) (2020), Coronavirus COVID-19 outbreak in the EU Fundamental Rights Implications, dostupné na: <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/sk_report_on_coronavirus_pandemic_july_2020.pdf>
31. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity (2020), 'Odporúčanie karanténnych opatrení pre marginalizované rómske komunity', dostupné na: <http://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/galerie/korona_2020/covid-19-usmernenia.pdf>
32. Kosová, I. (2020), 'Musíme chrániť aj ľudí v osadách. Výzva zástupcov a zástupkyň občianskej spoločnosti k vláde Slovenskej republiky', SME Komentáre, 23. marec 2020, dostupné na: <<https://komentare.sme.sk/c/22365845/musime-chronit-aj-ludi-v-osadach.html>>
33. Vláda SR (2020), 'Plán riešenia ochorenia Covid-19 v marginalizovaných rómskych komunitách', 2. apríl 2020, dostupné na: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24697/1>>
34. Korzár Spiš (2020), 'Rómske organizácie kritizujú spôsob testovania v osadách', Korzár Spiš, 9. apríl 2020, dostupné na: <<https://spis.korzar.sme.sk/c/22380127/romske-organizacie-kritizuju-sposob-testovania-v-osadach.html>>
35. Amnesty International (2020), 'Otvorený list Rade Európy: Karantény rómskych osád v Bulharsku a na Slovensku si vyžadujú naliehavú pozornosť', 20. mája 2020, dostupné na: <<https://www.amnesty.sk/otvoreny-list-rade-euro-py-karanteny-romskych-osad-v-bulharsku-a-na-slovensku-si-vyzaduju-naliehavu-pozornosť/>>
36. Amnesty International (2020), 'Stigmatizujúca karanténa rómskych komunít na Slovensku a v Bulharsku', 20. apríla 2020, dostupné na: <<https://www.amnesty.sk/stigmatizujuca-karantena-romskych-komunit-na-slovensku-a-v-bulharsku/>>
37. Amnesty International (2020), 'Protipandemické opatrenia v Európe odhalili rasové predsudky v policajných štruktúrach a diskrimináciu', 24. júna 2020, dostupné na: <<https://www.amnes->

- ty.sk/protipandemicke%e2%80%afkarantenne-opatrenia-v-europe-odhalili-rasove-predsudky-v-policialnych-strukturach-a-diskriminaciu/>
38. Šimoňáková, M. (2020), 'Osada Háj v Gelnici ostáva opáskovaná a v karanténe', Korzár Spiš, 31. marca 2020, dostupné na: <<https://spis.korzar.sme.sk/c/22372934/osada-haj-v-gelnici-ostava-opaskovana-a-v-karantene.html>>
 39. Verejný ochranca práv (2013), 'Mimoriadna správa verejného ochrancu práv o skutočnostiach nasvedčujúcich závažnému porušeniu základných práv a slobôd konaním niektorých orgánov, august 2013, dostupné na: <<https://www.vop.gov.sk/files/Mimoriadna%20sprava%20VOP.pdf>>
 40. Policajnarazia.sk, 'Chronológia kauzy (ne)vyšetrenia policajného zásahu, dostupné na: <<http://policajnarazia.sk/chronologia>>
 41. Policajnarazia.sk, 'Chronológia kauzy (ne)vyšetrenia policajného zásahu, dostupné na: <<http://policajnarazia.sk/chronologia>>
 42. Sivý R. (2013), 'Polícia získala po zásahu v Moldave rešpekt, tvrdí Gašpar', SME, 3. júla 2013, dostupné na: <<https://romovia.sme.sk/c/6858016/policia-ziskala-po-zasahu-v-moldave-respekt-tvrdi-gaspar.html>>
 43. Policajnarazia.sk, 'Chronológia kauzy (ne)vyšetrenia policajného zásahu, dostupné na: <<http://policajnarazia.sk/chronologia>>
 44. Sivý R. (2014), 'Dubovcovú na vláde nenechali hovoriť o Moldave, od Fica dostala školenie', SME, 8. januára 2014, dostupné na: <<https://romovia.sme.sk/c/7060078/dubovcovu-na-vlade-nenechali-hovorit-o-moldave-od-fica-dostala-skolenie.html>>
 45. Verejný ochranca práv (2013), 'Mimoriadna správa verejného ochrancu práv o skutočnostiach nasvedčujúcich závažnému porušeniu základných práv a slobôd konaním niektorých orgánov, august 2013, dostupné na: <<https://www.vop.gov.sk/files/Mimoriadna%20sprava%20VOP.pdf>>
 46. Spravy.pravda.sk (2013), 'Dubovcová a Kaliňák sa na výbore sporili pre zásah v Moldave', Pravda, 27. augusta 2013, dostupné na: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/291208-dubovcova-a-kalinak-sa-na-vybore-sporili-pre-zasah-v-moldave/>>
 47. Prušová, V. (2018), 'Patakyová: Ak má byť policajná inšpekcia nezávislá, musí sa oddeliť aj mentálne', Denník N, 31. mája 2018, dostupné na: <<https://dennikn.sk/1138123/patakyova-ak-ma-byt-policialna-inspekcia-nezavisla-musi-sa-oddelit-aj-mentalne/>>
 48. Amnesty International (2018), '5 rokov (ne)spravodlivosti: z obetí spravili vinníkov', 18. júna 2018, tlačová správa, dostupné na: <<https://www.amnesty.sk/5-rokov-nespravodlivosti-z-obeti-spravili-vinnikov/>>
 49. Prušová, V. (2017), 'V posudku o Rómoch píš, že majú mentalitu romica. Advokát sa pýta, čo sú to za termíny', Denník N, 17. septembra 2017, dostupné na: <<https://dennikn.sk/882482/v-posudku-o-romoch-pisu-ze-maju-mentalita-romica-advokat-sa-pyta-co-su-to-za-terminy/>>
 50. Policajnarazia.sk, 'Chronológia kauzy (ne)vyšetrenia policajného zásahu, dostupné na: <<http://policajnarazia.sk/chronologia>>
 51. Európsky súd pre ľudské práva (2020), ROZSUDOK R.R. A R.D. PROTI SLOVENSKEJ REPUBLIKE, dostupné na: <<http://files.vlastnawebstranka.websupport.sk/31/02/3102c670-2a78-4eac-a745-c1f86d6e6390.pdf>>
 52. Verejný ochranca práv (2020), 'Práva obetí razie v Moldave nad Bodvou boli porušené, rozhodol ESLP', 1. septembra 2020, dostupné na: <<https://www.vop.gov.sk/pr-va-obet-razie-v-moldave-nad-bodvou-boli-poru-en-rozhodol-es-p>>
 53. Verejný ochranca práv (2020), 'Práva obetí razie v Moldave nad Bodvou boli porušené, rozhodol ESLP', 1. septembra 2020, dostupné na: <<https://www.vop.gov.sk/pr-va-obet-razie-v-moldave-nad-bodvou-boli-poru-en-rozhodol-es-p>>
 54. Poradňa pre ľudské a občianske práva (2020), 'Tlačová správa: Dvaja poškodení Rómovia z policajnej razie v Moldave nad Bodvou sa domohli spravodlivosti na Európskom súde v Štrasburgu', tlačová správa, 1. septembra 2020, dostupné na: <<https://www.poradna-prava.sk/sk/dokumenty/dvaja-poskodeni-romovia-z-policialnej-razie-v-moldave-nad-bodvou-sa-domohli-spravodlivosti-na-europskom-sude-v-strasburgu/>>
 55. Verejný ochranca práv (2020), 'Ospravedlnenie predstavuje symbolickú rovinu, potom musí prísť ešte tá praktická', 7. septembra 2020, dostupné na: <<https://www.vop.gov.sk/ospravedlnenie-predstavuje-symbolicku-rovinu-potom-mus-pr-s-e-te-t-practick>>
 56. Spravy.pravda.sk (2018), 'Päť rokov po policajnej razii v Moldave: Ombudsmanka vyzvala na natačanie zásahov', Pravda, 19. júna 2018, dostupné na: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/473919-ombudsmanka-vyzvala-ministerku-vnutra-na-natacanie-zasahov-policie/>>
 57. Policajnarazia.sk (2020), 'ESLP rozhodol v prvej z dvoch sťažností zbitých, rozsudok je nádejou pre spravodlivosť', tlačová správa, 1. septembra 2020, dostupné na: <<http://policajnarazia.sk/blog/ts-es%4%BEp-rozhodol-v-prvej-z-dvoch-s%5%A5a%5%BEost%3%AD-zbit%3%BDch-rozsudok-je-n%3%A1dejou-pre-spravodlivos%5%A5>>
 58. Ministerstvo vnútra (2020), 'Štatistika v oblasti migrácie', dostupné na: <<https://www.minv.sk/?statistiky-20>>
 59. Prezídium Policajného zboru, Úrad hraničnej a cudzineckej polície (2020), 'Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. I. polrok 2020', Bratislava.
 60. Kriglerová, E.G., Kadlečíková, J. (2013), 'Verejná mienka v oblasti pravicového extrémizmu, Bratislava, Centrum pre výskum etnicity a kultúry, Nadácia otvorenej spoločnosti, dostupné na: <<http://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/11/pravicovy-extremizmus.pdf>>
 61. Vašečka, M. (2009), 'Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike, Bratislava, IOM – Medzinárodná organizácia pre migráciu.
 62. Chudžíková, A. (2011), 'Konceptia homogenizácie spoločnosti do roku 2020', Menšinová politika na Slovensku, 03/2011, dostupné na: <<http://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/12/32011-sk.pdf>>
 63. Ministerstvo vnútra SR (2020), 'Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2025', materiál predložený do medzirezortného pripomienkového konania dňa 10. septembra 2020, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2020/385>>
 64. Ministerstvo vnútra SR (2020), 'Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2025', materiál predložený do medzirezortného pripomienkového konania dňa 10. septembra 2020, s. 3, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2020-385>>

65. Ministerstvo vnútra SR (2020), 'Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2025', materiál predložený do medzirezortného pripomienkového konania dňa 10. septembra 2020, s. 4, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2020-385>>
66. Bargerová, Z., Gallová Kriglerová, E., Chudžíková, A., Kadlečíková, J. (2014), Severe Forms of Labour Exploitation. Supporting victims of severe forms of labour exploitation in having access to justice in EU Member States, Viedeň, EU Agency for Fundamental Rights, dostupné na: <<http://fra.europa.eu/en/country-data/2015/country-reports-comparative-report-severe-labour-exploitation-workersmoving>>; Blažek, M. et al. (2013), Skúsenosti migrantov a migrantiek s násilím, Bratislava, IOM; Chudžíková, A. H., Bargerová, Z. (2018), Victims of labour exploitation or „illegal“ migrants? Ukrainian workers' labour rights protection in Slovakia, Bratislava, CVEK.
67. Ministerstvo vnútra SR (2020), 'Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2025', materiál predložený do medzirezortného pripomienkového konania dňa 10. septembra 2020, s. 8, dostupné na: <<http://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/12/32011-sk.pdf>>
68. Ministerstvo vnútra SR (2020), 'Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2025', materiál predložený do medzirezortného pripomienkového konania dňa 10. septembra 2020, s. 8, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2020-385>>
69. Ministerstvo vnútra SR (2020), 'Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2025', materiál predložený do medzirezortného pripomienkového konania dňa 10. septembra 2020, s. 8, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2020-385>>
70. Pozri napr. Gallová Kriglerová, E. (2016), 'Integrácia migrantov na Slovensku' in: Mesežnikov, G., Hlinčíková, M. (eds.), Otvorená Krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci, Bratislava, IVO a Heinrich Böll Stiftung.
71. Kremský, P. (2015), Talenty pre Slovensko, Bratislava, Podnikateľská aliancia Slovenska, dostupné na: <<http://alianciapas.sk/wp-content/uploads/2015/12/Talenty-pre-Slovensko.pdf>>
72. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR (2018), 'Podporná schéma pre návrat odborníkov zo zahraničia', tlačová správa, 21. februára 2018, dostupné na: <<https://www.minedu.sk/19616-sk/podporna-schema-na-navrat-odbornikov-zo-zahranicia/>>
73. Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí (2015), 'Prieskum PAS: Väčšina Slovákov pracujúcich v zahraničí by sa nevrátila', dostupné na: <<https://www.uszz.sk/sk/stranka/3964/prieskum-pas-vaec-sina-slovakov-pracujucich-v-zahranici-by-sa-nevratila>>
74. Gabrižová, Z. (2017), 'Súdny dvor zamietol žaloby Slovenska a Maďarska na kvóty', Euractiv.sk, 6. septembra 2017, dostupné na: <<https://euractiv.sk/section/spravodlivosť-a-vnutro/news/sudny-dvor-eu-zamietol-zaloby-slovenska-madarska-na-kvoty/>>
75. SME (2020), 'Slovensko nesúhlasí s novým paktom o migrácii, ponúkne však pomocnú ruku', SME, 24. septembra 2020, dostupné na: <<https://domov.sme.sk/c/22495283/slovensko-nesuhlas-s-novym-paktom-o-migracii.html>>
76. Ministerstvo vnútra SR (2011), 'Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020', prijatá uznesením vlády č. 574 z 31. augusta 2011, dostupné na: <https://www.emn.sk/phoca-download/documents/migracna_politika_sr_2020_sk.pdf>
77. Pripomienky predložené v rámci medzirezortného pripomienkového konania k Migračnej politike Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2025, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2020/385>>
78. Kancelária verejnej ochrankyne práv (2020), 'Základné zistenia zo správy verejnej ochrankyne práv o výsledkoch prieskumu na oddeleniach cudzineckej polície Policajného zboru pri vybavovaní žiadateľov', Bratislava, dostupné na <https://www.vop.gov.sk/files/SPRAVA_CP_svk.pdf>
79. Ministerstvo vnútra SR, Úrad hraničnej a cudzineckej polície (2010), 'Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike', Bratislava; Prezídium Policajného zboru, Úrad hraničnej a cudzineckej polície (2020), 'Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. I. polrok 2020', Bratislava.
80. Eurostat (2019), Azylové štatistiky, dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics#Decisions_on_asylum_applications>
81. Prezídium Policajného zboru, Úrad hraničnej a cudzineckej polície (2020), 'Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. I. polrok 2020', Bratislava.
82. Chudžíková, A. (2011), 'V integračnej politike voči migrantom čoraz viac zaostávame', Menšinová politika na Slovensku, 2/2011; Chudžíková, A. (2011), 'Konceptia integrácie cudzincov v SR – nejasné ciele, nejasné výsledky', Menšinová politika na Slovensku, 1/2011.
83. Vláda SR (2020), Programové vyhlásenie vlády, 30. apríl 2020, s. 25, dostupné na: <https://www.vlada.gov.sk//data/files/6483_programove-vyhlaseenie-vlady-slovenskej-republiky.pdf>
84. Liga za ľudské práva (2020), 'Odporúčania pre oblasť migračnej a integračnej politiky', Bratislava, Liga za ľudské práva, dostupné na: <<https://www.hrl.sk/assets/files/obsah/987-Odporúčania%20pre%20oblasť%20migračnej%20a%20integračnej%20politiky%20SR.pdf>>
85. Kancelária verejného ochrancu práv (2019), 'Správa o výsledkoch prieskumu postupu cudzineckej polície pri vybavovaní žiadateľov', dostupné na: <https://www.vop.gov.sk/files/sprava%20cudzinecká%20pol%20C3%ADcia_PDF.pdf>; Šnídl, V. (2019), 'Srbka s mužom čakala tri noci pred cudzineckou políciou: Veci sa pohli, až keď prišla televízia', Denník N, 22. februára 2019, dostupné na: <<https://dennikn.sk/1389092/srbka-s-muzom-cakala-tri-noci-pred-cudzineckou-policiou-veci-sa-pohli-az-ke-d-prisla-televizia/>>
86. Vláda SR (2020), Programové vyhlásenie vlády SR, s. 17 – 18, dostupné na: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>>
87. Vláda SR (2020), Programové vyhlásenie vlády SR, s. 17, dostupné na: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>>
88. Vláda SR (2020), Programové vyhlásenie vlády SR, s. 18 – 19, dostupné na: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>>
89. Aktuality.sk (2020), 'Programové vyhlásenie vlády je ambiciózne, podľa odborníkov sa málo venuje koronakríze', 25. apríla 2020, dostupné na: <<https://www.aktuality.sk/clanok/785463/programove-vyhlaseenie-vlady-je-ambiciozne-podla-odbornikov-sa-malo-venu-je-koronakrize/>>
90. Vláda SR (2020), Programové vyhlásenie vlády SR, s. 19, dostupné na: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>>
91. Vláda SR (2020), Programové vyhlásenie vlády SR, s. 118, dostupné na: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>>
92. Liga za ľudské práva, Facebook status z 10. augusta 2020, dostupné na: <<https://lnk.sk/ojq6>>

93. Vláda SR (2020), Programové vyhlásenie vlády SR, s. 109, dostupné na: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>>
94. Vláda SR (2020), Programové vyhlásenie vlády SR, s. 109, dostupné na: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>>
95. Teraz.sk (2020), 'Tri otázky trom expertom: Ako hodnotíte programové vyhlásenie vlády?', 21. apríla 2020, dostupné na: <<https://www.teraz.sk/publicistika/tri-otazky-trom-expertom-ako-hodnotit/461839-clanok.html>>
96. Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín č. 160/1998 Z. z., dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1998/160/>>
97. United Nations (1993), General Assembly Resolution and Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, International Legal Materials, 32(3), 911-916. doi:10.1017/S0020782900016363.
98. Malloy, T. H. (2013), *Minority issues in Europe: rights, concepts, policy*, Berlin, Frank and Timme.
99. Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín č. 160/1998 Z. z., dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1998/160/>>
100. Kymlicka, W. (1996), *Multicultural Citizenship*, New York, Oxford University Press; Kymlicka, W. (2009), *Multicultural odysseys: navigating the new international politics of diversity*, Oxford, Oxford University Press; Laden, A. S., Owen, D. (2007), *Multiculturalism and political theory*, Cambridge, Cambridge University Press.
101. Kymlicka, W. (1996), *Multicultural Citizenship*, New York, Oxford University Press.
102. Vláda SR (2020), Programové vyhlásenie vlády SR, dostupné na: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>>
103. Bukovszky, L. (2020), 'Otvorenie podujatia, Panelová diskusia: Aký zákon potrebuje Slovensko na zabezpečenie plného uplatnenia práv národnostných menšín?' a 'Záverčné zhrnutie diskusie', Bratislava: Konferencia Legislatívne modely ochrany práv národnostných menšín, 18. februára 2020, dostupné na: <<https://vimeo.com/392461748>>
104. Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny (2020), 'Zásadné stanovisko Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny č. 4 z 23. januára 2020 týkajúce sa celého výboru k návrhu legislatívneho zámeru zákona o národnostných menšinách', Príloha č. 4 Zápisnice zo XXXVI. zasadnutia výboru, Bratislava, dostupné na: <<https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/vybor-pre-narodnostne-mensiny-a-etnicke-skupiny/>>
105. Lajčák, Miroslav, minister zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (2019), 'List splnomocnencovi pre národnostné menšiny Lászlóovi Bukovszkému', Bratislava, Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny, Príloha č. 5 Zápisnice zo XXXVI. zasadnutia výboru, dostupné na: <<https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/vybor-pre-narodnostne-mensiny-a-etnicke-skupiny/>>
106. TASR (2020), 'Rezort zahraničia: Osobitný zákon o národnostných menšinách netreba', Teraz.sk, 31. januára 2020, dostupné na: <<https://www.teraz.sk/slovensko/-samostatny-zakon-o-narodnostnych-m/443824-clanok.html>>
107. Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny (2020), 'Legislatívny zámer zákona o národnostných menšinách. Zdôvodnenie vypracovania nového právneho predpisu: zákona o národnostných menšinách', dostupné na: <<https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/spravy-a-koncepcne-materialy/>>
108. Vláda SR (2020), Programové vyhlásenie vlády SR, dostupné na: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>>
109. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Z. z.
110. Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov č. 588/2001 Z. z., dostupné na: <<https://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/EUR%C3%93PSKA-CHARTA-region%C3%A1lnych-alebo-men%C5%A1inov%C3%BDch-jazykov.pdf>>; Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín č. 160/1998 Z. z., dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1998/160/>>
111. Zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín, dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-184>>; zákon č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2017-138>>
112. Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 534/2011 Z. z. – nový platný a účinný zoznam označení obcí v jazykoch národnostných menšín, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2011/534/>>; Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 535/2011 Z. z. ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2011/535/>>
113. Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-365>>; zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-245>>; zákon č. 154/1994 Z. z. o matrikách a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1994-154>>; zákon č. 300/1993 Z. z. o mene a priezvisku a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1993-300>>; zákon č. 46/1999 Z. z. o spôsobe voľby prezidenta Slovenskej republiky, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-46>>; zákon č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku, dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2001-303>>; zákon č. 331/2003 Z. z. o voľbách do Európskeho parlamentu a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2003-331>>; zákon č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-333>>
114. Jackson-Preece, J. (1998), *National minorities and the European nation-state System*, New York, Oxford University Press.
115. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Z. z., Čl. 7, odsek 5.
116. Ústavný zákon z 23. februára 2001, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov, dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>>

117. Podľa článku 154c novely ústavy (1) Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom pred nadobudnutím účinnosti tohto ústavného zákona, sú súčasťou jej právneho poriadku a majú prednosť pred zákonom, ak zabezpečujú väčší rozsah ústavných práv a slobôd. (2) Iné medzinárodné zmluvy, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom pred nadobudnutím účinnosti tohto ústavného zákona, sú súčasťou jej právneho poriadku, ak tak ustanovuje zákon.
118. Rada Európy (2020), 'State parties to the Framework Convention for the Protection of National Minorities', dostupné na: <<https://www.coe.int/en/web/minorities/etats-partie>>
119. Rada Európy (2020), 'Text of the Framework Convention for the Protection of National Minorities', Comment 29, dostupné na: <<https://www.coe.int/en/web/minorities/text-of-the-convention>>
120. Rada Európy (2016), 'The Framework Convention: a key tool to managing diversity through minority rights. Thematic commentary No 4. The scope of application of the Framework Convention for the Protection of National Minorities', prijaté 27. mája 2016, s.7, dostupné na: <<https://rm.coe.int/16806a8fe8>>
121. Rada Európy (2020), 'Text of the European Charter for Regional or Minority Languages', dostupné na: <<https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/text-of-the-charter>>
122. Podľa článku 3 ods. 1 charty „regionálnymi alebo menšinovými jazykmi“ v Slovenskej republike sú jazyky bulharský, český, chorvátsky, maďarský, nemecký, poľský, rómsky, rusínsky a ukrajinský; Podľa čl. 2 ods. 1 Slovensko uznáva ruský a srbský jazyk ako menšinový jazyk na účely Časti 2 charty, dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148/declarations?p_auth=8IRSG57K & _coconventions_WAR_coeconventionsportlet_enVigueur=false & _coconventions_WAR_coeconventionsportlet_searchBy=state & _coconventions_WAR_coeconventionsportlet_codePays=SLK & _coconventions_WAR_coeconventionsportlet_codeNature=10>
123. Časť 3, čl. 8 až 14 Európska charta o regionálnych jazykoch alebo jazykoch menšín, dostupné na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806d35da>
124. European Roma Rights Centre (2017), Roma Belong: Statelessness, discrimination and marginalisation of Roma in the Western Balkans and Ukraine, Budapešť, ERRC, dostupné na: http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/roma-belong.pdf
125. Kochenov, D. (2007), 'EU Influence on the Citizenship Policies of the Candidate Countries: The Case of the Roma Exclusion in the Czech Republic', Journal of Contemporary European Research, Vol. 3, No. 2, s. 124-140, 2007, dostupné na: <<https://ssrn.com/abstract=1015928>>
126. Di Gregorio, A.(2018), 'Democratic transition and linguistic minorities in Estonia and Latvia', Policy department for citizens' rights and constitutional affairs, Directorate General for Internal Policies of the Union, dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_IDA%282018%29604952>
127. Honohan, I. (2005), 'Republic requirements for access to citizenship' in: Calder, G., Cole, Ph., Seglow, J. (eds.), Citizenship acquisition and national belonging. Migration, Membership and the liberal democratic state, New York, Palgrave Macmillan, s. 91–104.
128. Faulks, K. (2003), Citizenship, druhé vydanie, London/New York, Routledge.
129. Miller, D. (2005), Citizenship and national identity, druhé vydanie, Cambridge, Polity Press.
130. Kymlicka, W. (1996), Multicultural Citizenship, New York, Oxford University Press.
131. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení č. 222/1996 Z. z. (nepriamo), 70/1997 Z. z., 515/2003 Z. z., 36/2005 Z. z., 265/2005 Z. z., 344/2007 Z. z., 445/2008 Z. z., 250/2010 Z. z., 131/2015 Z. z., 177/2018 Z. z., 177/2018 Z. z., 221/2019 Z. z., 221/2019 Z. z.
132. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, § 9, odsek prvý (b).
133. Vláda SR (2010), 'Návrh na skrátené legislatívne konanie o vládnom návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov', dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=345107>>
134. Vláda SR (2010), 'Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov', dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=345105>>
135. Surová, S. (2013), 'Zákon o štátnom občianstve: štandardný zákon spôsobil neštandardne horúcu jeseň', Menšinová politika na Slovensku, 03/2013.
136. Rada Európy, European Convention on Nationality, ETS No. 166, 1997, Článok 2, odsek a)
137. 'Za mimoriadnych okolností, keď môže dôjsť k ohrozeniu základných ľudských práv a slobôd alebo bezpečnosti, alebo ak hrozia štátu značné hospodárske škody...' alebo vtedy, keď si „rozhodnutie Rady bezpečnosti Organizácie Spojených národov o akciách na zabezpečenie medzinárodného mieru a bezpečnosti vydané podľa čl. 41 Charty Organizácie Spojených národov vyžaduje neodkladné prijatie zákona.“ Paragraf 89, odsek prvý a druhý zákona č. 350/1996 Z. z.
138. Národná rada Slovenskej republiky (2010), 'Vládny návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (tlač 1545) – tretie čítanie. Hlasovanie o návrhu zákona ako o celku', dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub & ID=26893>>
139. Tóth, J. (2010), Changes to the Hungarian citizenship law, San Domenico di Fiesole, European University Institute.
140. Ústavný súd SR (2014), 'Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, PL. ÚS 11/2012-137'.
141. Pravda (2013), 'Vnútro má už pripravenú novelu zákona o občianstve'. Pravda, 16. novembra 2013, dostupné na: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/299545-vnutro-ma-uz-pripravenu-novelu-zakona-o-obcianstve/>>
142. Informácie získané od Ministerstva vnútra SR dňa 13. 10. 2020 na základe zákona č. 211/2000 Z.z. o slobodnom prístupe k informáciám.

143. Ministerstvo vnútra SR (2015), „Nariadenie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky o udeľovaní štátneho občianstva Slovenskej republiky z osobitných dôvodov“, Vestník Ministerstva vnútra SR, čiastka 1, ročník 2015, dostupné na: <<https://www.minv.sk/?informacia-o-udeleni-a-strate-statneho-obcianstva-sr&subor=210465>>
144. Informácie získané od Ministerstva vnútra SR dňa 13. 10. 2020 na základe zákona č. 211/2000 Z.z. o slobodnom prístupe k informáciám.
145. Vláda SR (2020), Programové vyhlásenie vlády SR, dostupné na: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>>
146. Dôvodová správa, všeobecná časť k LP/2020/304 zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 145/1995 Z. z. o správnych poplatkoch v znení neskorších predpisov, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2020-304>>
147. SME (2020), „Novela zákona o štátnom občianstve by sa mala predložiť už v októbri“, SME, 10. októbra 2020, dostupné na: <<https://domov.sme.sk/c/22507193/novela-zakona-o-statnom-obcianstve-by-sa-mala-predlozit-uz-v-oktobri.html>>
148. Ministerstvo vnútra SR (2020), „LP/2020/304 Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 145/1995 Z. z. o správnych poplatkoch v znení neskorších predpisov. Dôvodová správa“, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2020-3042020->>>
149. Omediach.sk (2020), „Kotleba dostal 4 roky a 4 mesiace za promo šekov s číslom 1488“, Omediach.sk, 12. októbra 2020, dostupné na: <<https://www.omediach.com/hoaxy/19026-kotleba-dostal-4-roky-a-4-mesiace-za-promo-sekov-s-cislom-1488>>
150. Najvyšší súd SR, Rozsudok z 29. apríla 2019, spisová značka 4Volpp/1/2017, dostupné na: https://www.nsud.sk/data/att/85252_subor.pdf
151. Mikušovič, D. (2020), „Po pätnástich rokoch padol trest, sudkyňa Sabová to Kotlebovi zrákala za celú kariéru (odôvodnenie rozsudku)“, Denník N, 13. októbra 2020, dostupné na: <<https://denikn.sk/2085719/po-patnastich-rokoch-padol-trest-sudkyna-sabova-to-kotlebovi-zratala-za-celu-karieru-odovodnenie-rozsudku/?ref=list>>
152. Aktuality.sk (2020), „Kotleba v čase koronavírusu šíri konšpirácie, pri očkovaní je LSNS zmätená (podcast)“, 27. marca 2020, dostupné na: <<https://www.aktuality.sk/clanok/777063/kotleba-v-case-koronavirusu-siri-konspiracie-pri-ockovani-je-lsns-zmatena-podcast/>>
153. Mikušovič, D. (2020), „Po pätnástich rokoch padol trest, sudkyňa Sabová to Kotlebovi zrákala za celú kariéru (odôvodnenie rozsudku)“, Denník N, 13. októbra 2020, dostupné na: <<https://denikn.sk/2085719/po-patnastich-rokoch-padol-trest-sudkyna-sabova-to-kotlebovi-zratala-za-celu-karieru-odovodnenie-rozsudku/?ref=list>>
154. Najvyšší súd SR, Rozsudok z 29. apríla 2019, spisová značka 4Volpp/1/2017, dostupné na: <https://www.nsud.sk/data/att/85252_subor.pdf>

O AUTORKÁCH

Elena Gallo Kriglerová

je riaditeľkou a spoluzakladateľkou CVEKu. Vyštudovala sociológiu v Bratislave. Participovala na viacerých prelomových výskumoch o situácii Rómov a cudzincov na Slovensku. Venuje sa témam integrácie cudzincov, inkluzívneho vzdelávania, sociálnej súdržnosti a dôvery.

Alena Holka Chudžíková

pôsobí v CVEKu ako výskumníčka od roku 2009. Vyštudovala aplikovanú sociálnu psychológiu vo Veľkej Británii. Venuje sa predovšetkým téme integrácie cudzincov, najmä na lokálnej úrovni, interetnickým vzťahom, ale aj politickému diskurzu o menšinách.

Jana Kadlečíková

v roku 2005 spoluzakladala CVEK. Vyštudovala sociológiu v Bratislave. Venuje sa výskumu základných práv, sociálnej inklúzie, participácie menšín a analýze verejných politík.

Michaela Pišová

pôsobí v CVEKu od roku 2018. Vyštudovala aplikovanú sociálnu prácu v Nitre. Pôsobila v oblasti sociálnych služieb a sociálnej integrácie, venovala sa priamej práci s klientmi a vzdelávaniu. V CVEKu sa venuje najmä témam sociálnej inklúzie a vzdelávania.

Svetluša Surová

vyštudovala politológiu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave a medzinárodné vzťahy a diplomáciu na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici. Doktorský titul získala v odbore teória politiky. Vo svojom výskume sa zameriava na menšinové práva, diasporické politiky a kolektívne identity Slovákov žijúcich v Srbsku.

MENŠINOVÁ POLITIKA NA SLOVENSKU 2020

© Centrum pre výskum etnicity a kultúry



Editovala

Elena Gallo Kriglerová

Vydanie zostavila

Alena Holka Chudžíková

Jazyková korektúra

Alexandra Tomeková

Obálka a grafická úprava

Miloslav Duchoň

Tlač

Bright, s.r.o.

ISBN 978-80-972069-9-4

